

ISSN 2738-0343

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 5
2025**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 155.000 прописа и преко пола милиона скенираних страна службених гласила, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

Управа за заједничке послове републичких органа

Немањина бр. 22–26

Београд

Телефон: 3616-296; 363-1620; 363-1104; 3613-734/лок. 1620 и 1104

biblioteka@uzzpro.gov.rs

САДРЖАЈ

- 1. Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда**
- 2. Списак претплата на службена гласила и часописе за потребе библиотеке Управе у 2025. години**
- 3. Преглед садржаја нових бројева часописа**
- 4. Преглед старих публикација**
- 5. Преглед нових књига**
- 6. Листа најчитанијих књига**

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Канади, Дејана Ралевића, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Одлука о измени Одлуке о образовању Савета за националне мањине, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Одлука о укидању виза за улазак у Републику Србију за држављане Републике Панаме, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Одлука о измени Одлуке о оснивању Заједничког међувладиног организационог одбора за обележавање 150. годишњице устанка Срба у Херцеговини „Невесињска пушка”, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Одлуке о избору судије, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности заменика директора Управе за заједничке послове републичких органа, Игора Николића, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Оливере Дурлевић, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Матића, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Закића, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Закључак Владе којим се налаже Министарству унутрашњих послова да предузме све мере из своје надлежности с циљем да се обезбеди мораторијум на издавање дозвола за држање и ношење кратког ватреног оружја и ловачког оружја (одобрења за набавку оружја, оружних листова и др.), до 31. децембра 2025. године. Мораторијум се не односи на активне спортске стрелце са важећом такмичарском легитимацијом издатом од стране националног гранског спортског савеза надлежног за спортско стрељаштво и правна лица и

предузетнике који врше послове приватног обезбеђења, односно самозаштитну делатност, са оружјем, на привредна друштва из групације Одбрамбена индустрија Србије и националне гранске спортске савезе надлежне за спортско стрелаштво, као и на лица са важећом годишњом ловном картом министарства надлежног за област ловства, Службени гласник Републике Србије бр. 46/2025

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о мерилима и критеријумима за доделу подстицајних средстава за очување и заштиту биолошке, предеоне и геолошке разноврсности у 2025. години, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Уредба о условима и начину доделе и коришћења кредитних средстава за подстицање квалитета туристичке понуде, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Уредба о спремности на ризике у електроенергетском сектору, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Уредба о изменама Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2025. години, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Уредба о усклађивању номенклатуре Царинске тарифе за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 43/2025

Уредба о обавезној производњи и промету хлеба од брашна „Т-500”, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Уредба о расподели преносног капацитета између зона трговања на дугорочним тржиштима, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Уредба о поступању у случају поремећаја у раду и поновном успостављању електроенергетских система, Службени гласник Републике Србије бр. 46/2025

Уредба о додатним захтевима за стављање на тржиште производа који садрже палмино уље, палмину маст, односно друга биљна уља и масти, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Уредба о изменама Уредбе о утврђивању Програма управљања водама у 2025. години, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Одлука о образовању Савета за координацију активности и мера за раст бруто домаћег производа, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Одлука о Смерницама за примену одредаба Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма за обвезнике над којима Народна банка Србије врши надзор, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Одлука о измени Одлуке о јединственој тарифи по којој Народна банка Србије наплаћује накнаду за извршене услуге, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Одлука о изменама и допунама Одлуке о адекватности капитала банке, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Одлука о изменама Одлуке о извештавању банака, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Одлука о ближим условима и начину вршења контроле девизног пословања резидената и нерезидената, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Одлука о ближим условима и начину вршења контроле мењачког пословања, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Одлука о измени Одлуке о образовању Комисије за јавно-приватно партнерство, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Одлука о измени Одлуке о образовању Комисије за праћење примене Међународних рачуноводствених стандарда за јавни сектор, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Одлука Уставног суда којом се утврђује да одредба члана 92. Закона о стечају (Службени гласник РС, број 104/09), није у сагласности са Уставом, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Правилник о утврђивању Годишњег програма формирања и одржавања обавезних резерви нафте и деривата нафте за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 40/2025

Правилник о измени Правилника о подстицајима за инвестиције за унапређење и развој руралне инфраструктуре, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Правилник о измени Правилника о техничким нормативима за безбедност од пожара и експлозија постројења за течни нафтни гас и о ускладиштавању и претакању течног нафтног гаса, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Правилник о методологији за извршавање послова у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о облику, садржини, начину подношења и попуњавања декларација и других образаца у царинском поступку, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Правилник о изменама Правилника о условима и начину остваривања права на подстицаје у сточарству за квалитетна приплодна грла, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Правилник о допунама Правилника о облику, садржини, начину подношења и попуњавања декларација и других образаца у царинском поступку, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Правилник о садржини и начину вођења и одржавања Јединствених евиденција података и информационе платформе, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Правилник о садржини евиденција о основицама за обрачунавање и плаћање накнаде за приређивање посебних игара на срећу у играчницама и о садржини месечног обрачуна накнаде за приређивање тих игара, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Правилник о начину вођења евиденција и извештавања о примљеним уплатама, извршеним исплатама, као и оствареним улозима, односно добицима по аутомату, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о начину преузимања појединачних дозвола издвојених из годишњег контингента појединачних дозвола и о изгледу и садржини образаца за преузимање дозвола за међународни превоз терета, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Правилник о изменама Правилника о преносивости броја за услуге које се пружају преко јавних комуникационих мрежа на фиксној локацији, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Правилник о изменама Правилника о преносивости броја за услуге које се пружају преко јавних мобилних комуникационих мрежа, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Правилник о измени Правилника о информацијама о условима уговора које је пружалац јавно доступне електронске комуникационе услуге дужан да објави, начину њихове објаве и роковима, обрасцу сажетка уговора и садржају обавештења о намери једностране измене услова уговора и праву крајњег корисника на раскид уговора пре истека периода на који је закључен, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Правилник о утврђивању Програма мера заштите здравља биља за 2025. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о максималним концентрацијама одређених контаминената у храни, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Правилник о измени Правилника о обрасцу Документа о кретању опасног отпада, обрасцу претходног обавештења, начину његовог достављања и упутству за њихово попуњавање, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Правилник о измени Правилника о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Финансијски извештаји Народне банке Србије за годину завршену 31. децембра 2024. године, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Статут Народне банке Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Мултилатерални споразум надлежних органа о размени изештаја по државама са Изјавом и Обавештењима, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 4/2025

Меморандум о разумевању између Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије и Министарства комуникација, информационих технологија и медија Републике Бурунди о сарадњи у области информационо-комуникационих технологија, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 4/2025

Меморандум о разумевању између Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије и Канцеларије за спољне послове, Комонвелт и развој Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 4/2025

Меморандум о сарадњи између Министарства финансија Републике Србије – Управе за трезор и Комитета трезора Министарства финансија Републике Казахстан, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 4/2025

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Правилник о додели средстава за суфинансирање инвестиција у физичку имовину пољопривредних газдинстава за набавку нових машина и опреме за унапређење примарне производње биљних култура у АП Војводини у 2025. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

Правилник о додели средстава за суфинансирање инвестиција у физичку имовину пољопривредних газдинстава за набавку нових машина и опреме за унапређење примарне пољопривредне производње у сточарству у АП Војводини у 2025. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

Службени лист Града Београда

Правилник о програму и начину полагања испита о познавању града Београда за обављање делатности такси превоза, Службени лист Града Београда бр. 26/2025

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о изменама и допунама Одлуке о највишим ценама лекова за употребу у хуманој медицини чији је режим издавања на рецепт, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Правилник о е-картону, личном здравственом броју и достављању података на лични захтев пацијента, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Решење о номиналним износима новчане социјалне помоћи, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Закључак Владе којим се препоручује послодавцима у Републици Србији да омогуће запосленима – припадницима исламске заједнице да не раде на други, трећи и четврти дан Курбанског бајрама, Службени гласник Републике Србије бр. 47/2025

Сажетак Посебног извештаја о дискриминацији особа са инвалидитетом Повереника за заштиту равноправности, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о оснивању Музеја ћирилице, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о упису ученика у средњу школу, Службени гласник Републике Србије бр. 41/2025

Правилник о изменама и допунама Правилника о упису ученика у средњу школу, Службени гласник Републике Србије бр. 44/2025

Решења о додели националног спортског признања, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Меморандум о разумевању између Владе Републике Србије и Владе Републике Бурунди у области спорта, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 4/2025

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о броју студената за упис у прву годину основних струковних, академских и интегрисаних студија, који се финансирају из буџета Аутономне Покрајине Војводине на факултетима у саставу Универзитета у Новом Саду, у школској 2025/2026. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

Одлука о броју студената за упис у прву годину мастер академских студија и докторских академских студија, који се финансирају из буџета Аутономне Покрајине Војводине на факултетима у саставу Универзитета у Новом Саду, у школској 2025/2026. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

Одлука о броју студената за упис у прву годину основних струковних студија, који се финансирају из буџета Аутономне Покрајине Војводине у високим школама струковних студија чији је оснивач Аутономна Покрајина Војводина, у школској 2025/2026. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

Одлука о броју студената за упис у прву годину студијских програма мастер струковних студија, који се финансирају из буџета Аутономне Покрајине Војводине у високим школама струковних студија чији је оснивач Аутономна Покрајина Војводина, у школској 2025/2026. години, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

Правилник о измени Правилника о школском календару за основне школе са седиштем на територији Аутономне Покрајине Војводине, за школску 2024/2025. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

Правилник о измени Правилника о школском календару за средње школе са седиштем на територији Аутономне Покрајине Војводине, за школску 2024/2025. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 26/2025

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за април 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 42/2025

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за март 2025. године, Службени гласник Републике Србије бр. 45/2025

Службени лист Града Београда

Показатељ повећања потрошачких цена у априлу 2025. године, Службени лист Града Београда бр. 25/2025

2

СПИСАК ПРЕПЛАТА НА СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2025. ГОДИНИ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	КОРАЦИ: часопис за књижевност, уметност и културу
2.	ЛЕГЕ АРТИС: прописи у пракси

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН СУДСКЕ ПРАКСЕ ПРИВРЕДНИХ СУДОВА
2.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

3

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА НОВИХ БРОЈЕВА ЧАСОПИСА

ПРОПИСИ У ПРАКСИ

propisi.net

мај 2025 / број 152

5/2025

Карактеристике и примери међусобног односа Закона о раду, колективног уговора, правилника о раду и уговора о раду

- ▶ Прекршајна одговорност у јавним набавкама
- ▶ Прелаз и пренос потраживања у извршном поступку, наставак извршног поступка према наследницима и контролном члану и наступање правних последица отварања стечаја у извршном поступку
- ▶ Уједначавање праксе јавних извршитеља
- ▶ Пробијање правне личности – законска регулатива и дилеме у практичној примени
- ▶ Правна природа акта о локацијским условима
- ▶ Понављање парничног поступка – трећи део
- ▶ Могућности за унапређење положаја особа са инвалидитетом

У овом броју...

РАДНО ПРАВО

- 4 Карактеристике и примери међусобног односа Закона о раду, колективног уговора, правилника о раду и уговора о раду
- 13 Повреда радне обавезе као отказни разлог кроз новију судску праксу

ПРИВРЕДНО ПРАВО

- 21 Пробијање правне личности – законска регулатива и дилеме у практичној примени

ЈАВНЕ НАБАВКЕ И БУЏЕТИ

- 27 Прекршајна одговорност у јавним набавкама

УПРАВНО ПРАВО

- 36 Правна природа акта о локацијским условима

ГРАЂАНСКО ПРАВО

- 41 Уједначавање праксе јавних извршитеља
- 45 Прелаз и пренос потраживања у извршном поступку, наставак извршног поступка према наследницима и контролном члану и наступање правних последица отварања стечаја у извршном поступку
- 51 Понављање парничног поступка – трећи део

УНАКРСНИ ПОГЛЕД

- 65 Могућности за унапређење положаја особа са инвалидитетом

РУБРИКЕ

- 71 Поводом Међународног дана музеја и манифестације Ноћ музеја
- 84 Кад језик пресуди: Значај форензичке анализе пронађених докумената
- 90 Преглед прописа донетих између два броја
- 92 Календар важења правних аката

4

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посредни књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектиру свима онима који желе да се стручно усавршавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа, а део фонда дигитализован је и доступан на адреси: <http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

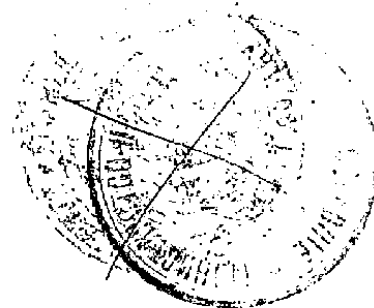
За овај број издавајемо:

- 1. Закон о регулисању и употреби вода: Београд, 1905.**
- 2. Р. А. Рајс: Аустро-бугаро-немачке повреде ратних закона и правила: Крф, 1918.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ЗАКОН

351.79
(497.1)

РЕГУЛИСАЊУ И УПОТРЕБИ ВОДА

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1905

МИ
П Е Т А Р I

по милости Божјој и вољи народној
Краљ Србије

ПРОГЛАШУЈЕМО И ОБЈАВЉУЈЕМО СВИМА И СВАКОМЕ, ДА ЈЕ НА-
РОДНА СКУПШТИНА, САЗВАНА У РЕДОВАН САЗИВ ЗА 1905. ГО-
ДИНУ, РЕШИЛА И ДА СМО МИ ПОТВРДИЛИ И ПОТВРЂУЈЕМО :

ЗАКОН
О
РЕГУЛИСАЊУ И УПОТРЕБИ ВОДА

који гласи :

Опште одредбе.

Чл. 1.

Ради мера потребних за регулисање и одр-
жавање текућих вода; за спречавање поплава,
исушивање мочари; наводњавање; подешавање
река за пловидбу, грађење пловних канала; за
оснивање задруга за извршење ових радова и
у опште за употребу воде, устаповљава се при
Министарству Народне Привреде нарочито оде-
љење под називом „Хидротехничко Одељење“ и
нарочито саветодавно тело под називом „Управа
Вода“.

Чл. 2.

Који ће се од радова, побројаних у чл. 1.
овога закона, којим редом и у коме обиму пре-
дузимати, решава Министар Народне Привреде
по саслушању „Управе Вода“.

Чл. 3.

Сви радови, који се предузму по наређењима овога закона, јесу радови који се врше у општем интересу.

Чл. 4.

Све радове изложене у чл. 1. овога закона вршиће и о њиховом одржавању стараће се било држава, било окрузи, било срезови, општине, задруге или приватна лица.

Чл. 5.

Нико не сме у раду ометати особље, које премерава, снима, обележава, извршује или се брине о одржавању радова обухваћених овим законом. Сваки сопственик земљишта дужан је допустити прелаз преко свога имања као и намештање и побијање белега, коља и других знакова потребних за премеравање, обележавање и извршивање радова.

Ако се при томе буде учинила каква штета имању, она ће се сопственику накнадити по споразуму или по процени.

Полицијске и општинске власти дужне су указивати помоћ особљу које врши послове по овоме закону.

Чл. 6.

За експропријацију и накнаду штета у опште важе и при овим радовима наређења закона о експропријацији при грађењу железница.

Чл. 7.

Ако би се овим радовима крњило или и савим уништило какво стечено право на употребу воде, то ће се за сваки поједини случај ценити величина штете и сопственику одредити накнада, коју ће му дати оно лице или оно тело за чији се рачун врше ови радови.

Чл. 8.

Све пројекте за извршење ових радова одобрава Министар Народне Привреде по саслушању Управе Вода. Али пре но што се приступи извршењу, Министар Народне Привреде објавиће у свима заинтересованим општинама, да је план за извршење извеснога рада готов и да се може видети у месту и за време које он одреди. То ће место по могућству бити на средокраћи општина у чијим се атарима дотичан рад има да изврши.

Чл. 9.

Ради подмирења општих трошкова, као и ради финансирања или потпомагања појединих предузећа по овом закону оснива се Фонд Вода,

Приходи овога фонда су:

1. стална годишња државна помоћ у суми од 200.000 динара;

2. једна четвртина свакогодишњег прихода Шумског Фонда;

3. државни приходи по закону о риболову;

4. приход од права на употребу воде;

5. износ разреза на земљишта која су добила користи од извршених радова по овоме закону из фонда вода, који не може бити већи од 20⁰/₁₀₀ непосредног пореза дотичног лица;

6. приходи од земљишта добијених за државу извршењем ових радова;

7. прилози округа, срезова, општина, установа и приватних лица; и

8. новчане казне изречене по овом закону.

Чл. 10

Фонд вода налази се код Управе Фондова, а њиме рукује Министар Народне Привреде.

Из овога фонда подмирују се и издаци за Управу Вода и плаћа привремено техничко особље.

Чл. 11.

Нико не може без одобрења Министра Народне Привреде предузимати никакве послове у одређеном обиму извршених радова.

Чл. 12.

Сви спорови који се појаве при примени овог закона, решавају се као хитни.

Чл. 13.

На случај опасности од поплаве или какве веће штете која се може спречити само брзом помоћи, ако би требало н. пр. отклонити загушивање леда, или одбранити какву грађевину, насип, изливање воде, било да се спасе становништво и стока, захтевану помоћ на позив органа Министра Народне Привреде или на позив месне полицијске власти дужне су дати не само оне општине којима опасност прети, него и све оближње општине. Та помоћ састојаће се у радној снази, запрези, давању потребне грађе и т. п.

Ако би општине, које су у помоћ притекле, тражиле накнаду за дати материјал, то ће по свршеном послу, онај коме је дужност да одржава дотични део текуће воде тражену накнаду платити било по слободној погодби било по процени вештака.

Чл. 14.

Министар Народне Привреде може ради одржавања изворишта текућих вода у исправном стању забранити сасвим или ограничити сечу шума и преоравање пашњака, као и предузети или наредити регулисање јаруга, точила, провала, сувих потока, пошумљавање оголелог изворишта и т. п.

Тако исто Министар Народне Привреде може забранити уз справедљиву накнаду копање ровова у правцу главнога нагиба страна, као и наредити да се, где такви радови постоје а

штетни су, затрпају или изместе у правцу блажег нагиба.

Чл. 15.

На свима рекама, речицама и потоцима који проузрокују поплаве или чине друге штете предузеће Министар Народне Привреде мере и радове да поплаве спречи и штете отклони.

Чл. 16.

После сваке веће воде Министар Народне Привреде, у споразуму са Министром Унутрашњих Дела, наређиваће према потреби чишћење река, речица и потока. Свака општина, у чијем се атару текућа вода налази, дужна је да то изврши по упутствима Министра Народне Привреде и надзорних органа.

Регулисање

Члан 17.

Под регулисањем текуће воде разуме се:

1. вршење оних послова који су потребни да се обезбеди правилан ток воде; а ако би река била пловна да се обезбеди и пловидба, онда се од тога да се обезбеде сталне обале и корито;
2. да се ограничи велико разливање воде;
3. да се одстрани засицање корита и долина шљунком и наносом са стрмних страна;
4. да се нагло или бујно сручивање воде из планина зауставља и спречи задржавањем воде у загатима;
5. да се постигне кориснија употреба воде; и
6. да се заштите здравствени интереси.

Члан 18.

Сва правила, која се тичу израђених планова за регулисање, одржавање и надзор текућих вода, прописује Министар Народне Привреде у споразуму са Управом Вода.

Члан 19.

Кад се утврди пројекат за регулисање неке реке, Министар Народне Привреде у споразуму са Министром Унутрашњих Дела по саслушању заинтересованих одредиће начин и програм извршења тога пројекта.

У том циљу може Министар Народне Привреде одређивати и нарочите локалне комисије.

И с у ш и в а њ е

Члан 20.

Министар Народне Привреде предузеће мере да се исуше ритови, блата и мочари у земљи.

Члан 21.

Ако сопственици не пристају или се ма у чему противе исушивању ритова, блата и мочари, а то би и са здравствених разлога ваљало што пре учинити, Министар Народне Привреде наредиће израду потребних пројеката.

Кад се утврди начин и састави пројект за исушивање, позваће се дотични сопственици или њихови представници да се понова изјасне хоће ли пристати на извршење ових радова.

Ако сопственици или њихови представници сада пристану, споразумно ће се утврдити извршење и финансирање као и одржавање радова.

Не пристану ли пак онда ће Министар Народне Привреде наредити извршење пројекта о трошку Фонда Вода.

Ако се и по извршењу ових радова сопственици не сагласе о исплати за месец дана, онда ће суму коштања извршеног пројекта, Министар Народне Привреде комисијски распоредити на њих и оне, чија би имања извршењем радова добила у вредности сразмеран део коштања, који ће се наплаћивати годишње за одређени број година. На решење о том распореду сваки заинтересовани може се жалити Државном Савету.

Члан 22.

По одобрењу Министра Народне Привреде, могу сопственици и сами предузимати и извршивати исушивање ритова, блата и мочари. Пројекте за то Министарство Народне Привреде израдиће им бесплатно.

Члан 23

Ако се више од половине сопственика сагласе да предузму радове око исушивања ритова, Министарство Народне Привреде наредиће извршење радова, а према сопственицима који нису пристали поступити по чл. 21.

Наводњавање

Члан 24.

Да би се наводњавањем увећао принос земљишта, наређиваће Министар Народне Привреде потребне студије и израду пројеката за те радове о трошку Фонда Вода.

Члан 25.

Кад се већина сопственика земљишта или кад се сопственици најмање $\frac{2}{3}$ површине дотичног земљишта изјасне за наводњавање, онда су дужни у истоме да учествују и они сопственици, који се за такво предузеће нису изјаснили. Наплата таксе за употребу воде од њих, ако се не сложе, вршиће се такође по одредби чл. 21.

Чл. 26.

За случај да се сопственици удруже ради извршења радова за наводњавање, Хидротехничко Одељење са Управом Вода израдиће нарочити статут за такву задругу, правила и унут за администрацију, одржавање тих радова и употребу воде.

О пловним рекама и грађењу пловних канала.

Чл. 27.

У интересу трговине и привреде у опште предузеће Министар Народне Привреде проучавање и израду пројеката за регулисање река ради пловидбе и за грађење пловних канала.

Чл. 28.

По изради пројеката Министар Народне Привреде предлагаће за сваку реку или канал законе и правила ради извршења радова и експлоатације.

Вода за пиће

Чл. 29.

Ради снабдевања појединих места у земљи чистом и здравом водом за пиће, Министар Народне Привреде упутиће на захтев мештана или по своме нахођењу потребно особље ради давања упутства и израде пројеката.

Где би мештани занемарили извршење пројеката, Министар Народне Привреде може о њиховом трошку наредити то извршење. При том ће онет поступити по чл. 21.

З а д р у г е

Чл. 30.

За све радове наведене у овоме закону могу се образовати задруге по правилима које Министар Народне Привреде буде прописао.

Чл. 31.

Ако се сви сопственици сложе да извесан рад о своме трошку изврше и потребну суму новаца за извршење депонују, могу цело извршење радова уступити појединим предузимачима. У том случају потребно је да Министар Народне Привреде одобри пројекат и погодбу.

Организација

Чл. 32.

Хидротехничко Одељење Министарства Народне Привреде дужно је:

1. да прибира податке и проучава узроке поплава;
2. да према прикупљеним податцима предлаже рационалне и савремене начине за отклањање поплава;
3. да израђује пројекте и руководи извршењем истих;
4. да даје иницијативу и упућује заинтересоване да се удружују рад извршења и одржавања свих радова по овом закону;
5. да проучава сва питања о примени воде у пољској привреди и индустрији у најширем обиму;
6. да проучава и израђује све законе и правила како за рад у овоме одељењу тако исто и за извршење и одржавање свих радова за примену воде; и
7. хидрометријску службу — у погледу речних, кишомерских и снегомерских посматрања заједно са службом прогнозе и извештавања о поплавама — врши опсерваторија под управом и старањем Министра Народне Привреде.

Чл 33.

На челу овог одељења стоји начелник, који мора бити инжињер; друго техничко особље поставља се по потреби послова, а број се његов предвиђа буџетом. Све техничко особље поставља се по закону о уређењу Министарства Грађевина.

Привремено особље плаћа се из прихода Фонда Вода, но годишњи издаци на ово особље не могу бити већи од 20% прихода фонда.

Чл. 34.

Да би се без одлагања могли отпочети претходни радови, образоваће се одмах саветодавно тело: Управа Вода.

Председника и чланове ове управе именује Краљ указом на предлог Министра Народне Привреде на пет година.

Управа Вода има десет чланова.

По положају улазе у Управу Вода:

1. Професор хидротехнике на Универзитету.
2. Начелник одељења за пољску привреду и ветеринарство Министарства Народне Привреде.
3. Начелник шумарског одељења Министарства Народне Привреде.
4. Начелник хидротехничког одељења Министарства Народне Привреде.
5. Један члан кога бира технички факултет Универзитета.

6. Један инжењер Министарства Грађевина.

Министар Народне Привреде предлаже остале чланове, од којих један мора бити лекар а један правник.

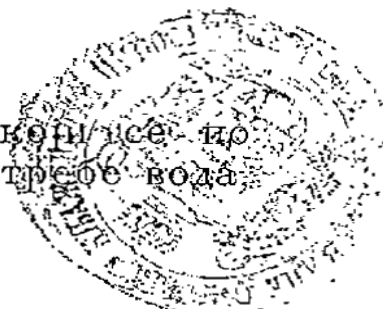
Чл. 35.

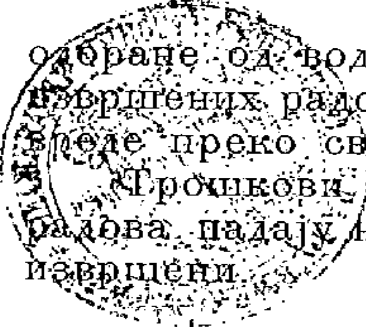
Према извршеним претходним радовима и прикупљеним податцима на терену стављаће се план са предмером и предрачуном радова за извршење дотичног објекта који ће прегледати Управа Вода и са својим мишљењем поднети Министру Народне Привреде на одобрење. Министар Народне Привреде може пре свога одобрења тражити ако нађе за потребно и мишљење Грађевинског Савета Министарства Грађевина о састављеном пројекту; премеру и предрачуну.

Надлежност и поступак

Чл. 36.

Надзор над свима пословима, који се по овоме закону тичу регулисања и употребе вода

одржане од воде као и надзор над одржавањем извршених радова врши Министар Народне Привреде преко својих органа.

Грошкови, око самога одржавања свршених радова, падају на терет оних у чијем су интересу извршени.

Чл. 37.

О дужности заинтересованих, о начину одржавања, као и о распореду издатака за одржавање прописане Министар Народне Привреде по претходном саслушању Управе Вода нарочито правилник за сваку врсту радова.

К а з н е

Чл. 38.

Новчаном казном до 300 динара или затвором до месец дана, казниће се сваки онај, који какав предмет или грађевину подигне или измени без потребног одобрења по овоме закону, или то учини противно погодбама постављеним у одобрењу. Подигнута грађевина има се изменити или уклонити.

Чл. 39.

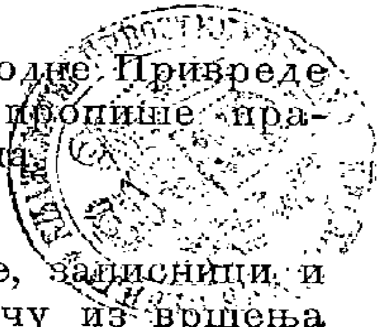
Новчаном казном до 200 динара или затвором до двадесет дана казниће се, у колико то није кажњиво по одредбама општег казненог законика, сваки онај: који противно ради одредбама чл. 6. одељак I. чл. 12., 14., 15. и 17.

Чл. 40.

Овлашћује се Министар Народне Привреде да у споразуму са Управом Вода пропише правилник за извршење овога закона.

Чл. 41.

Све преставке, молбе, жалбе, записници и сва остала писмена, која потичу из вршења овога закона, не плаћају таксе.

Чл. 42.

Овај Закон ступа у живот кад га Краљ потпише а обавезну силу добија тридесет дана пошто се обнародује. Тада престају сви законски прописи и правила која би му била противна

Препоручујемо Нашем Министру Народне Привреде да овај Закон обнародује, свима Нашим Министрима да се о извршењу његову старају; властима пак заповедамо да по њему поступају, а свима и свакоме да му се покорављају.

18. децембра 1905. год.

у Београду.

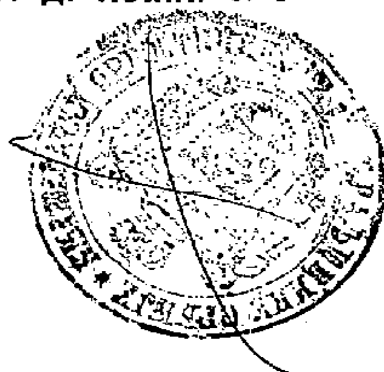
П Е Т А Р С. Р.

(М. П.)

*Видео и ставио државни печат
чувар државног печата,*

Министар правде,

Драг. Д. Пећић С. Р.

*Председник
Министарског Савета,*

*Министар
просвете и црквених послова*
Љуб. Стојановић С. Р.

*Заступник
Министри иностраних дела,
Министар војни,
генерал-штабни пуковник,*

В. Антонић С. Р.

*Министар војни,
генерал-штабни пуковник*

В. Антонић С. Р.

Министар грађевина,
Влад. Тодоровић С. Р.

*Министар
унутрашњих дела,*
Ив. П. Павићевић С. Р.

Министар финансија,
Д-р М. Марковић С. Р.

Министар правде,
Драг. Д. Пећић С. Р.

*Министар
народне привреде,*
М. Драшковић С. Р.

KRALJEVINA SRBIJA

AUSTRO-BUGARO-NEMAČKE POVREDE
Ratnih zakona i pravila

OD

R. A. RAJSA

K R F

1918.

КРАЉЕВИНА СРБИЈА

АУСТРО-БУГАРО-НЕМАЧКЕ ПОВРЕДЕ

РАТНИХ ЗАКОНА И ПРАВИЛА

**ДОПИСИ ЈЕДНОГ ПРАКТИЧАРА — КРИМИНАЛИСТЕ
СА СРПСКОГ МАЋЕДОНСКОГ ФРОНТА**

од

Р. А. РАЈСА

К Р Ф

**Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије
1918.**

ПРЕДГОВОР

Никада борба није била тако огорчена као што је данас у овом светском рату. А то је у самој ствари зато што се једна ратујућа страна није задовољила само тиме што ће се борити против војска противничке стране, већ је сматрала да мора употребити сва средства за тероризирање противничког становништва које би, међутим, требало да буде заштићено законима и уговорима потписаним и од стране Центраља и од њихових савезника. Али и Немци и њихови пријатељи презреше и те законе и те уговоре. За њих су они само «парчета хартије». Немци, Аустро-Мађари, Бугари и Турци рекли су «нужда закон мења» и, без скрупула, убијали су становништво земаља које су освојили а заробљенике пљачкали су, глобили и уцењивали; опустили освојене области чије су становнике, без обзира на године старости и на пол, депортирали, бомбардовали су небрањене вароши, служили се пројектилима и другим разорним средствима која су као варварска строго забрањена свима уговорима — и тако су се огрешили о све оно што смо ми сматрали као светињу.

На захтев Српске Краљевске Владе, а одмах од почетка светског рата, ја сам предузео да бележим, у колико је год то било могуће, све повреде закона и међународних уговора и све повреде човечности које су починили противници земље поштовања достојног Краља Петра. Резултате моје анкете у првој фази рата дао сам у једном «Рапорту» који је и јавности предат.

Када је херојска српска војска, обновљена одано припомоћи својих верних савезника, понова предузела борбу против заједничког непријатеља, дошао сам на солунски фронт да јој се придружим и да опет предузмем мисију истраживача, као грађанин једне неутралне земље који се труди да буде у колико је могуће беспристрастан, али који се не боји да објави целом свету неправде и насиља када се ова учине и да их жигоше онако како она заслужују. Нов, исцрпан «Рапорт» садржаће сва моја опажања и све моје констатације. Очекујући да га завршим, ја сам предао јавности најистакнутија факта, она која најбоље карактеришу начин на који се боре и на који се понашају у прегаженим земљама Централци и њихови вазали, у дописима које сам слао у два важна неутрална листа «Gazette de Lausanne» и «De Telegraaf», и у велики дневни лист у Паризу «Le Petit Parisien».

На захтев Српске Краљевске Владе скупио сам у једну књигу ове дописе којима сам, у «Додатку», придружио неке занимљиве документе за чију апсолутну аутентичност могу да јамчим.

Остављајући дописе онакве какви су и не мењајући их никако, мислио сам олакшати публици читање, које би брзо постало досадно, ако би се факта објавила у виду «Рапорта». Очевидно, радећи тако, ни сам могао, овде онде, избећи понављања, али та лака незгода биће надокнађена већом лакоћом и већом пријатношћу читања. Пошто се ова књига појављује у време рата, био сам приморан изоставити извесна имени личности и места, јер сам се бојао, познавајући начин рада противника Споразума, репресалија које би ови предузели против назначених личности или против њихових породица у освојеној Србији.

Ова књига нема претензија једног књижевног дела, она је докуменат, чији је циљ обавештење јавног мњења у свету о начинима рада и поступцима којима се служе непријатељи Споразума.

Солун, октобра, 1917.

Р. А. Рајс.

У ослобођеним селима

Солун, 13-I-17.

Бугари су стално и свуда објављивали како је Мађедонија у суштини бугарска, како су њени становници готово сви Бугари, и како је, према томе, та земља по праву припала њима. Када је влада Фердинанда Кобурга успела, силном припомоћи Немачке и Аустро-Угарске, да спусти своју руку на целу Мађедонију, могло се поверовати да ће она учинити од своје стране све, па и немогуће, да најзад учини сретним то становништво које је, према њеном уверавању, тако много пропатило под туђим господарством а нарочито под Србима.

Данас су Срби у Јужној Мађедонији понова освојили више од педесет села и једну варош. Ја сам већ обишао већину тих места и вршио испитивања о начину на који су се Бугари понашали по тим «потпуно побугареним» местима. Изнећу овде укратко резултате моје анкете, наглашујући да имам необориве доказе за све што тврдим. У једноме од идућих дописа испричаћу шта сам нашао у Битољу.

Чим су Бугари ушли у села, почели су смењивати кметове који су били на управи под Србима. Смењивали су их или плашљивим сељацима који се никада не би усудили да протестују противу ма каквог насиља које би начиниле војничине, или комитама или чак и људима који су, још изодавна, верни приврженици бугарске револуционарне организације. Пошто села у овим мађедонским крајевима нису велика, то више њих обично сачињава једну општину којој

председава један председник. Овај је, за време Бугара, бивао увек један од чланова бугарске македонске организације и долазио је право из Бугарске. Тако је општином бачком, коју сачињавају села: Бач, Брод, Добровени и Сливаца, управљао неки Филип Индов а његов чувени сарадник, и врло активан, био је «кмет» бачки, Дело Талев. Служба пандура и пољских чувара биле су давате готово увек комитама које су доводили из центара бугарске револуционарне акције са грчког земљишта: Бањице, Неокази, Лерина итд. Сви ти «службеници» су се слепо покоравали једном комитету чије је седиште било у Битољу, а који су сачињавала три члана, изаслана из централне бугарске македонске организације у Софији и четири члана изабрана међу мештанима а бугарским приврженицима. Многобројне војводе, од којих наводим Крсту Леонду званог Лондев, попа-разбојника који је под поповском мантијом носио комитску униформу и оружје, Ризова, Ђорђа Попова, Дорева, Алти-Пармакова, Панту Шишкова, Павла Христова, као и многи други крстарили су по целој области и вршили надзор над становништом као и над својим потчињенима.

Шта су све сељаци имали да препате од овог комитског режима, могао сам се уверити на лицу места. Узимали су им и узели су им готово све што су имали. Мучили су сурово све оне чија су појамна осећања према Србима била позната, као и све оне који би били покушали да се одупру пљачкању својих имања. Тако, Дело Враговић, из Бача, био је толико и тако батинан да је после два дана умро. Алекса Костовић, из истог села, примио је на себе толико удараца «да је био приморан заклати овцу и крваву њену кожу држати на својим леђима да би олакшао болове». Остао је шест недеља у постељи. Осман Мехмед, старац из Кенала, остао је у постељи четири недеље због рана од батина. Спасе Станојевић, 80 година, који хтеде одбранити своје свиње од бугарских војника, био је рањен у десну руку; рана је од ватреног оружја и ја сам јој верификовао ожиљак.

Чиновници - комите и њихови извршиоци користили су се својим свемоћним положајем и изнуђа-

вали новац од сељака на следећи начин: отишли би код сељака и рекли би им: «Ти си подозрив! Твоја је ствар врло озбиљна, бићеш затворен и послат за Софију, а, ко зна, можда ће ти се и нешто горе десити. Али се можеш ослободити, ако нам даш извесну своту новаца сразмерну твом имању». По неки пут су и хапсили људе и излобођавали их за новац. У опште, примали су само злато, никада бугарске новчанице. Тако је Омер Рашид, из Кенали, платио 5 наполеона, Мустафа Рушан, из Меџидли, 68 златних турских лира, Стојче Ристић, из Скочивира, 30 наполеона, итд. итд. Радећи тако, комите су само верно подражавале примеру бугарских чиновника у Битољу.

Војници нису били ништа бољи према несретном становништву Јужне Македоније. У почетку окупације, они су још каткада и плаћали намирнице, жита и стоку које су реквирирали. Али су плаћене цене биле тако мале да су бивале смешне. Ристи Гађевићу, из Сивића, на пример, дали су 180 динара за 180 оваца. Овца динар, то није тако скупо! За краве су давали од 5 до 12 динара. Доцније, сељак би био намирен «расписком», само што те «расписке» нису никада биле исплаћиване. Ја их имам у својим документима, и то једну повећу збирку. Најзад, од пролећа, војници се више нису устезали и узимали су себи просто све оно што им је било од потребе.

Када су отпочеле борбе, становнике су евакуисали из села, а када су се ови вратили у своја места, нису више ништа затекли. Бугари су све пограбили и однели! И тако је сва земља, негда богата, упропашћена за дуги низ година.

Сељаци су били приморани да раде без награде за бугарску војску. Морали су оправљати путеве, превлачити својим колима храну и муницију, копати ровове. У неким местима и жене су биле приморане да раде на утврђењима. Тако је Виша Бошковић, из Груништа, и ако болесна, била натерана да ради на одбранбеним радовима бугарским. А има један параграф Хашке Конвенције који, ако се не варам, потписа и Бугарска као и њене савезнице, Немачка и Аустро-Угар-

ска, један параграф који изрично забрањује употребу грађанства освојених области за војне радове!

Људи и младићи из Македоније, која је само привремено пала под господарство управника из Софије, беху регрутовани, што је такође у живој опреци са међународним правом. У неколико села не само што су готово све реквизирали, него су сељаци још морали, са оно мало бедне сиротиње што им је остало, да исхрањују оне војнике који су гарнизонирали у њиховим местима. «Ви сте Срби, научићемо ми вас памети», говораху становницима Бистрице и Жабјана, узимајући им све њихово,» ви ћете умрети после нас, а ми који ништа нећемо имати кад поједемо ово што смо вам узели, ми ћемо после и сами умрети». У многим местима, војници су нападали на жене; тако су сељани из Жабјана морали слати своју женскадију у Битољ да би ју спасли од напада војничких.

Смртних казни било је релативно мало у овом делу Македоније. Било их је ипак овде онде, у Бачу, на пример, у Новацима, итд. Овај мали број се објашњава фактом што Бугари нису могли сами себе тако страховито демантовати ако би убијали многе оне људе које су увек називали својом «браћом». Према извештајима, којима ја располажем, убиства су била много чешћа у извесним, чисто српским крајевима, који још нису ослобођени. Као закључак, наводим од речи до речи оно што ми је рекао један стари Турчин из албанског села Оштреца: «Ми смо као стадо оваца које мора ићи за оним који дође да га води. Ви (Срби) нисте нам никада чинили зла, а они (Бугари) су нам узели све што смо имали. Природно је што смо сретни што сте се вратили».

Бугарска недела у освојеној Македонији.

Солун, 3-III-17.

У једноме од својих последњих дописа рекао сам да су Бугари убили релативно мало сељака у крајевима око Битоља ослобођеним од њиховог јарма. Али сам

нагласио и то да су Бугари у другим местима били мање умерени у погледу убистава. Данас имам апсолутно поузданих обавештања о ономе шта су поданици Фердинанда Издајице починили у Крајевима око Велеса, Прилепа и у Поречу. Ја ћу их резимирати и читалац ће се моћи уверити да су вазали Виљема Хоенцолерна били потпуно слични својим савезницима Немцима.

Када су Бугари ушли у горе именоване крајеве, они су побили све живо што су затекли на путовима и у пољима. Образовали су комисије од комита, којима су руководили срески начелници а које су прокрстарице села и позатварале све виђене људе, од којих је већи број побијен у затвору. Последњи покољи били су 20 јануара (по нашем) 1916 године. Укупан број поубијаних у именованим крајевима прелази 2000, а од њих је већина жена и деце. Као пример, наводим тачне бројеве поубијаних за нека села: Оморани: 18, Теово: 8 од којих две жене: Марија Никуша Стојановића и Софија Пана Арсића. Мокрени: 12, Богумили: 95, од којих 20 људи, а остало жене и деца, Гостиражна: 65 од којих 55 жена и деце, Стровије: 80, од који 65 жена и деце, а само у једној кући, попа Илије Зижича 9 лица, Долгавац: 280 од којих 20 људи преко 50 година, остало жене и деца, Маргари: 5 људи, 45 жена и деце, Брод (у Поречу): 105 лица поубијано ноћу 12 (25) децембра 1915, а сутра још 100 лица из истог села побијено на путу из Брода за Дебрец. Већина убијених жена било је пре убиства силовано; војници и комите нису у том погледу имали обзира ни према деци женској од 10 година.

У децембру (по нашем) 1915 године мушко становништво из свих тих села, које је остало поштеђено, било је прикупљено и послато за Софију. Прва партија је стигла 6/19 јануара 1916 у тврђаву нишку. Бугарски владика из Кичева је тада телеграфисао краљу Фердинанду и замолио га да спречи ове депортације, јер, поступајући на тај начин са становништвом, доказало би се свету да је оно српско а не бугарско. Краљ је примио ту молбу и несретнике вратише кућама, једне из Ниша а друге из Врање, Куманова, Ве-

леса и Прилепа. Али су Бугари изабрали међу тим «помилованима» 500 јемаца, свештеника и виђених људи, које послаше у Софију. Један део задржаше у престоници, а други растурише по селима у Бугарској, «Ви сте слободни», рекоше им поданици Фердинанда Издајце, «радите и храните се тим својим радом. Ако не можете а ви цркните!» У јуну 1916, они јемци који су били у стању платити по 700 лева, добили су дозволу да те врате кућама. Али не уживаху дуго у својој слободи. Од прилике после десет дана од њиховог повратка у дом, понова их затворише и по други пут послаше у Софију.

У јулу 1916 почеле су депортације у маси и у новој и у старој Србији. Од тога времена па до 25 декембра 1916 (по нашем) било је депортирано више од 10000 породица, о чему имам тачне податке, само из крајева које сам горе поменуо. Ево опет тачних бројева за нека места: Богомили 50 породица, Капиново 14, Папрадиште 12, Оморани 12, Белица 25, Брезница 6, Дуње 8, Небрегово 3, Прилеп 170, Крушево 70, итд. Породице из области Пореча биле су депортиране у месецу новембру 1916 године за време снега и мраза. Жандарми, са ножем на пушци, спроводили су ове несрећнике, поступајући према њима са највећом бруталношћу.

Врло велики број депортираних био је смештен у бараке и то у баровитим и мочарним равнима између Софије и Кнежева. Друге су упутили у унутрашњост Бугарске. Имања депортираних породица конфискована су у корист бугарске државе.

Све мушко становништво из Пореча, око Велеса и Прилепа, било је регрутовано и растушено по бугарској војсци. Аустријанци су људе предавали Бугарима да би их ови увели у своје трупе: то су све српски војници, родом из именованих крајева, које су Аустријанци заробили, а који су изјавили да су Срби и протестовали узалуд, претпостављајући мучно ропство служењу међу редовима непријатеља! Додајем још да су сва ова недела надгледали, и њима руководили, ове војводе бугарске: у околини Прилепа: Јордан Тренко, у исто време вршио и службу среског начелника, у

околини Белеса: Петар Лазов, у Поречу: Јован Латовац; Милан Пурлуков, у Прилепу, помагао је прву тројицу.

Да ли ће бугарофили у земљама Споразума, а, то треба увек поновити, таквих још увек има, опростити ова недела лажним Словенима који носе име Бугара?

Бугари у Битољу

Солун, 22-1-17.

У једном од својих последњих дописа обећао сам вам послати опис, укратко, о томе шта су Бугари починили по Битољу за време своје привремене владавине. Данас испуњујем то своје обећање, и додајем да, као и у мом допису о поступању Бугара у македонским селима, ни овде нећу изнети ништа што не бих могао поткрепити поузданим сведоцима или својим личним констатацијама.

Прва брига Бугара, одмах чим су ушли у варош била је да установе један управни комитет који ће држати под собом и Битољ и цео крај око њега. Овај комитет састављала су три члана «Македонске Одринске», који су припадали македонској револуционарној организацији у Софији и из четири човека из битољске околине, старих приврженика централног комитета. Начелник округа битољског био је Александар Бојацијев, син генерала истог имена, један непоштен младић, бруталан и женскарош. Председник општине битољске био је неки Наум Владов, родом из Ресна, али изодавна у Софији као мали фабрикант минералних вода. Владов је био пијаница и непоштен човек. Тако, као председник општине, он је руководио владином комисијом за исхрану и придизао је већи део од пошиљака за помоћ у исхрани, пошиљака које су и иначе биле потпуно недовољне. На пример: од једне пошиљке од 30000 кила соли присвојио је себи 20000 кила и пустио своје људе да ту со продају. Два његова достојна помагача беху Петар Робев и Аца Дорев, обојица одавна добро познате активне комите. Сви ти виши

чиновници располагали су великим бројем комита који су сви слепо слушали главни комитет и вршили дужности полицајаца, пољских чувара, итд. Известан број војвода, тј. шефова, надгледали су посао потчињених. Навешћу само имена најпознатијих комита који су тероризирали становништво престонице Јужне Македоније: Ризов, Попов, Борис Грабчев, Никола Алти-Пармаков (полициски комесар), Павле Христов и попризбојник Крста Леонда звани Лондев. Из Софије су се много интересовали за своје делегате у Битољу. Централна организација је слала свог чувеног војводу-професора Д-р Пенчева више пута.

Да би се знало шта је значио овај комитски режим, треба само чути грађане несрпске вароши, па чак и оне који су пре рата били највећи бугарофили. Чиновници-комите су искористили свој свемоћни положај да би се лично обогатили. Под изговором подозрења затварали су све виђене људе, Србе, Куцо-Влахе, па и Грке, и депортирали их у Бугарску. Жене српских војника и чиновника такође су депортиране. Бојацијев хтеде неколико тих жена приморати да се удају за Бугаре. Тако Донку, жену српског жандарма, која је избегла ову наметнуту бигамију само зато што су савезници продрли у Битољ. Бесни, Бугари је хтедоше убити пре свога поласка. Официри бугарски и чиновници брутално су покушавали да се користе женама које остадоше саме без својих мужева. Тако, на пример, жена једног српског поручника била је силована од стране једног бугарског официра и, ма да болесна, силом одведена у Прилеп.

Број Битољчана које су прво затворили па после депортирали врло је велики: више од 300 само из окружног затвора, а да и не помињемо оне који су били позатварани по комесаријатима. Врло много их је још било у затвору, из кога су се доцније ослободили; јер су дали новаца чиновницима. Никола Блажић, после године дана затвора искупио је своју слободу за 2000 динара од управника окружног затвора. Овај му је дао следећу објаву коју овде наводим од речи до речи:

Бугарско Царство
Окружни Битољски затвор, Бр. 898.

17/XI 1916.

Битољ.

Команданту Битољског Гарнизона.

У месту.

Према телеграму Бр. 3378 од 16/XI 1916 председника преспанског војног Суда, пуштам у слободу именованог, Николу Блажића, из Дебра.

Управник затвора

Никола Христов (потпис нечитак)

Онога дана када су Бугари евакуисали Битољ, овај поштени управник је много зарадио: Хераклија Сарчевић, трговац битољски, платио му је за своје ослобођење 150 напалеона, Петар Николић, адација 300 динара, Наум Кочас, рентијер, стар 60 година, 400 динара, Демир Хусеин, стари контролор српског Монопола дувана 2000 динара, итд. итд. Друге опет нису хапсили, али су ипак умели да им изнуде новаца: звали би их у комесаријат и ту им рекли да су на списку за депортације, али ипак, ако плате, «ствари се могу удесити». Цена «за услугу» била је од 350 до 500 динара, која се сума имала исплатити у злату а никако у бугарским новчаницама. Тако се десило са Јованом Чоандровићем и са Таки Заровићем. Чиновници се нису устезали ни од телесних казни над онима који им се нису свиђали. Тако је виђен човек од 64 године, Петар Бојацић био жестоко батинан од два изасланика комитета: Николе Зижева Смоланцова и Таки Илива Јонакиоски.

Битољ је негда био цветан и богат град. Бугари су успели, за нешто мање од годину дана своје окупације, да га савршено упропасте. Све је било реквирирано, а Влада је слала становништву без средстава само врло малу и недовољну помоћ, помоћ чији је највећи део, као што рекох горе, био придизан од Наума Владова и његових саучесника. Намирнице достизаху невероватне цене: један рђав хлеб, црн, стајао је од

4 до 6 динара. Невероватно је шта су све сиромашни људи морали пропатити за време тога режима. Један део таквих помро је од глади. Сотир Соколовић, виђена битољска личност, и стари бугарофил, рекао ми је : «Да Савезници нису стигли још 15 дана, наши би, при свом доласку у Битољ, улице покривене лешевима оних који су умрли од глади!» Када су почеле борбе око Битоља, становници се више нису усуђивали да излазе ван својих домова, јер су патроле крстариле улицама и збирале пролазнике терајући их на оправку путева. Смртност је била врло велика, а нарочито међу децом; а у вароши готово није ни било лекара. Њих су похапсили и депортирали у Бугарску, под изговором да служе у краљевини Фердинанда Кобурга. Тако је грчки лекар, Аждари, из Грчке болнице у Битољу, био депортиран са још четири друга лекара, и то под стражом са ножевима на пушкама. Дали су му свега два часа на спремање за пут. Жена му нема вести о њему.

Бугари су извршили мало убиства у Битиљу и околини из разлога које сам већ раније у дописима навео. Данас знам да су покољи у Поречу и око Велеса и Прилепа били нечувени. У Битољу су осудили на смрт једно једино лице: Ванка Глигоровића, али начин на који је извршена казна потпуно је типичан. Глигоровић, Србин, родољуб, давао је обавештења Савезницима своје земље. Његова жена то не крије. Са њихове тачке гледишта, Бугари су имали пуно право што су га осудили. Али су то бар могли извести на пристојнији начин. Они су сакупили у двориште затвора све хапсенике, са лисицама на рукама, и натерали их да присуствују извршењу смртне казне. Али не беху се задовољили само тиме: и жена и двоје дечице беху приморани да гледају смртне муке свога мужа, односно оца. Мала Хрисуља бацила се пред ноге Бојацијеву и преклињала га да им уштеди такав приказ. Али је овај сурови шибну камџијом и нареди да и жену и децу држе тако да су биле преморане гледати агонију Ванкову. За то време, многобројни бугарски и немачки официри, који као да су дошли у позориште, слатко се смејаху и исмеваху бол мајке и бол деце.

У бомбардованој вароши.

Битољ, 12-XII-16.

Ево ме у Битољу који су савезници повратили од Бугара 19 прошлог месеца. То је отворена, небрањена варош, без икаквих утврђења; војнички положаји су сви потпуно ван круга вароши. Међутим, Бугаро-Немци, од како су изгубили ову варош, непрестано је бомбардују из топова и са авиона. Истина је да су нарочито гађали предграђа и улаз у варош, онде где би и могли претпоставити да има смештених трупа или артилеријских положаја. Али од неколико дана променише тактику. Сад шаљу шрапнеле у сред вароши, а од јуче бомбардају Центар Битоља са великим зрнима од 210. А има један параграф у Хашкој Конвенцији од 1907, потписан и од централних држава, који изрично забрањује бомбардовање небрањених вароши. Али та Хашка Конвенција је само «хартитија» коју су они, као и све остале сличне хартије, поцепали.

Пробудим се овог јутра у свом приватном стану, у центру вароши, далеко од сваке војне установе. Пробуди ме страховит тресак. Једно велико зрно непријатељево срушило је комшиску кућу. За њим ево још једно туце зрна која сва падају око куће у којој сам, и на наше зидове и на наш кров пљуште каменчићи и киша металних одломака. Најзад зрна падају све даље и све се постепено утиша, после бомбардовања од једног часа наста релативан тајац, испресецац са времена на време сувим праском шрапнела који експлодирају по улицама и по трговима. Становници су се увукли у своје подруме, тј. у оно што они називају подрумима а што су, у самој ствари, прости, незасвођени сутерени, покривени само једним патосом од дасака. Једно велико зрно од 210, каквима се служе Бугаро-Немци при бомбардовању Битоља, продире у такав један заклон као у комад масла, пошто претходно прошиша сву ону лаку конструкцију коју на Ориенту називају каменом кућом. Али ови «подруми» бар привидно заклањају ово заплашено и престрашено становништво

од стараца, жена и деце, а то је већ нешто. Многи Битољчини траже скровишта и заклона по црквама јер су уверени да су ове заштићене од зрна непријатељевих, и тако су дано-ноћно храмови пуни људи који су уобразили да ће моћи избећи смрт, ако се начине што је више могуће малим.

Користим се првим затишјем и излазим да констатујем штету. Само војници иду улицама, навикнути на гранате. Са времена на време сретнете двојицу са носилима, на којима је крвав женски леш или детињи, а за њим очајна породица. То су жртве Бугаро-Немаца који се не покоравају конвенцијама и законима ратним. Носе их у грчку болницу. Ево једне лепе зграде, пробијене одозго до доле зрном; сва су окна поломљена. Улазим и, у подруму, видим огромну локву крви. Мајка са троје деце скрила се била ту; одојче имала на прсима, а два мало већа малишина страшљиво се скрила била под сукње. Она их је тешила, говорећи им да су у подруму заклоњени, кад дође велика од 120, и угашена су, ето, четири нсвина живота. Ево ме пред француском болницом. Исељују се у највећој журби. Зрна су спречила хирурге у сред посла у њиховој сали за операције. Иду у подруме грчке болнице: а ти су подруми засвођени.

На улазу у болницу много света, нека лица очајно плачу; то су рођаци донесених рањеника. Један сув младић, неки ђак, пита плашљиво мимопролазећег болничара: «Да ли су оне две девојчице тешко рањене?» Збуњен очевидно, честити војник одговора: «Бојим се да неће преживети». Али му глас одаје да су већ обе умрле. «То су моје сестре», рече тужно ђак и оде јецајући.

Бомбардовање изнова почиње. Оно мало личности које се заткоше по улицама журно улете у своје «подруме». Хоћу да продужим своја посматрања са прозора мог стана, са кога могу видети велики део вароши. Изгледа да наша кућа привлачи опет зрна. Свуда унаоколо куће су погођене. Једно зрно пада на десет метара; користим се том близином да снимим експозију. Подне је, треба отићи до менаже српских официра на

ручак. Упутим се тамо празном улицом и сретнем једног малишана који, усред експозија, нуди пролазницима, којих нема, српске новине. «Правда», «Велика Србија», виче малишан који пркоси и излаже се храбро зрнима, да би само однео неколико марјаша својој болесној мајци, болесној због оскудице.

Нова фаза бомбардовања је престала. Ево једног свештеника који жури са једним човеком који носи бео мртвачки сандук, у њему ће се сахранити старица погинула близу наше куће. И тај се свештеник излаже смрти, да би зарадио што те да може живети. Један шрапнел прште више њих и једно од зрна проби сандук за старицу.

Ипак, по цео дан и по целу ноћ, непријатељи Срба продужавају свој посао, рушење небрањене вароши, некад тако богате, а данас тако бедно пропале због бугарске окупације и због бомбардовања. Резултати тог дана: један талијански војник погинуо, један српски војник рањен, око двадесеторо жена и деце погинуло. Ма колико да је човек неутралан, мора да призна да је то одвратно. Рат није зато да се истребљују невини, него зато да се бори против војске. Неутралне државе би најзад требало да изађу из своје резерве и да протестују против оваких покоља, јер ће суд Историје бити строг не само за оне који су чинили недела, већ и за оне који нису протестовали против њиховог вршења.

Нова посета у бомбардованом Битољу.

Битољ, 5-IV-1917.

Опет сам у Битољу. Од времена моје последње посете, Бугаро-Немци су само појачали бомбардовање ове небрањене вароши. Савезничке трупе су напредовале. Оне су заузеле Снегово и Кијарамарицу, два врло важна непријатељева положаја. И зато они хоће да поруше и униште варош и да побију становнике, само зато да би се светили за свој неуспех, и зато што су

схватили да је престоница Јужне Мађедоније за њих дефинитивно изгубљена.

Приспео сам сретно у варош. Од како је артилерија Фердинанда Кобурга приморана да врши посредна гађања, јер су висови северно од Битоља у рукама Француза, мост близу железничке станице је слабије бомбардован. Улазећи у улицу краља Петра, главну улицу у варош, констатујем да се увећао број зграда оштећених зрнима. У овој улици нема готово више ниједне куће која није погођена бар једним зрном. Окна више не постоје, човек гази по стаклу претвореном у прах. Приватна кућа, у којој сам раније становао погођена је са три зрна од 210.

Али није само ова улица страдала од бомбардовања. Све остале, па и све улицице, страдале су исто тако и у њима је огроман број кућа оштећен или потпуно разрушен бесом Бугаро-Немаца. У начелству са знајем да је од прилике 2500 кућа разрушено или јако оштећено бомбардовањем.

Пошто мој стари стан није више за становање, примих гостопримство љубазног Др. Ван Дика, из Холандског Црвеног Крста у школи сестара Св. Јосифа која је претворена у болницу за грађанска лица. Др. Ван Дик и шест холандских сестара лечиле су туна четири месеца несретно становништво битољско, а под кишом зрна. Холандска мисија је учинила добро дело и показала храбро самопожртвовање. Срби су им то и званично признали одликујући Др. Ван Дика златном, а сестре сребрном медаљом за храброст. Ово се одликовање ретко даје санитетском особљу српском, а никад није давано странцима.

У овој болници доктор ми је приказао неколико жртава загушљивих гасова из бугарско-тевтонских зрна. Још су врло слаби сви и лице им је цианизирано. Туже се на болове у грлу, да не могу да дишу добро и да им је тешко на стомаку. Неки тврде да се гасови осећају лако на горак бадем. Отуда би се могло закључити да гасови садрже пруске киселине. Али такви гасови убијају одмах, док се све битољске жртве дивљаштва Централаца и његових вазала муче 35 до 40

минута пре но што умру. Према ономе што сам видео на бомбардованим местима и према констатацијама које сам добио прегледајући парчад од зрна, гасови којима се служило мора да су угљени оксиди или какви други слични гасови.

Бомбардовање гасовима вршено је нарочито ноћу, кад људи спавају у својим подрумима или, боље речено, у ономе што они називају подрумима. Зрно прави релативно врло малу ларму кад експлодира. Експлозија ослобађа једну тубу окружену лашелама, које сачињавају радиатор у коме се налази материја која развија гас. Овај је врло тежак и сјури се брзо у подруме, где отрује сва жива бића на која наиђе.

Тако је већина жртава изненађена у сну. Само у кући српског митрополита, једној лепој згради са пространим сутеренима, убијено је приликом првог бомбардовања, ноћу између 16 и 17 марта, 37 лица. Ова зграда далеко од сваког саобраћаја, изгледа да је нарочито била циљ бугарским топовима. Скоро сваку ноћ бар два до три зрна са гасовима падну близу те зграде. Истина је да су српска црква и школа, које су одмах поред митрополије, страдале још више. Очеvidно, поданици Фердинанда Издајнице хоће да скале свој гнев против свега онога што је српско.

Од како су савезничке трупе ослободиле Битољ, званична статистика српских власти пријављује 764 жртве грађанске, од којих 399 погинулих, а 365 рањених. Од убијених: људи 81, жена 92, деце 115; од рањених: људи 75, жена 88, деце 110. Сем тога, има још 111 погинулих и 92 рањена лица чији се пол није могао утврдити. Уверен сам да је ова статистика нетачна и да има још много да се допуни јер, поред свег самопожртвовања и храбрости грађанских власти, компетентне власти не могу ипак свуда доспети и прикупити аутентичне податке у једној вароши која је до краја марта примила на себе 5285 зрна великог калибра, а да и не спомињемо безброј шрапнела, авионских бомби итд.

Додајем још и то да, у последње време, Бугаро-Немци хоће да униште варош и пожаром. Знатан број

упаљивих зрна бачен је на варош. Пожари, који су се појавили, представљали су врло велику опасност за остатке ове негда напредне вароши, која данас готово и нема апарата за гашење пожара.

Најзад, потребно је нарочито подвући факт да су бомбардовани сви делови Битоља, без разлике. Ни болнице не штеде никако артилерци Фердинанда Кобурга и Виљема Хоенцолерна који су побеснели у жељи за рушењем. Тако стара грчка болница, претворена у француску амбуланту, готово је сасвим порушена. Болница холандске мисије гађана је врло често, и, док сам ја становао у њој, многобројна зрна су експлодирала у њеној близини.

У сваком случају ваља признати да Бугари, према ономе шта су учинили за време своје окупације Битоља и према бомбардовању чији је циљ рушење и које се непрекидно продужује, имају чудну манију кад хоће да докажу свету како у Битољу станују њихова «браћа по раси». Ја имам једно интимно убеђење да та њихова «браћа» неће више ни да чују за њих. Битољчани су окушали Бугаре и то ће им бити довољно за вечита времена.

У Битољу.

Битољ, 5-VIII-17.

По свршетку овог рата две ће вароши остати типови мученичких вароши против којих се околио сав бес непријатеља: Ремс на западу, а Битољ на истоку. Очеvidно, Ремс је много већа и много познатија варош но престоница Јужне Македоније, али то још не значи да је ова друга мања мученица од оне прве. Ја чак мислим да су грађанске жртве многобројније у Битољу но у Ремсу.

Ево ме понова у Битољу. Леп летњи дан. Шетам се кроз улице и констатујем да у Битољу нема готово више ниједне куће која не би била оштећена бомбардовањем. И ако има релативно мало кућа које су потпуно срушене, то само доказује да је њихова кон-

струкција и сувише лака. Много зрна прођу кроз танке зидове и не експлодирају, или, ако и експлодирају, дају минимални ефект.

Становништво ради своје радове. Домаћице долазе и купују оно мало зеља и зелени које сељани донесу у варош. Жене перу рубље у Драгору, док се деца играју по улицама. Неки дућани су отворени и у њима продају оно мало ситне робе коју је поштедела бугарска пљачка или дуван или филиграме и радове који се израђују у месту. Капци свих тих дућана су само у пола дигнути, да би се брзо могли спустити кад отпочне бомбардовање. Малишини продају по улицама српске и француске новине. Чистачи ципела зараде по који су од војника који чисте своје прашњаве цокуле.

Али све ово становништво — а има га још на 20 до 25 хиљада — мрачно је и нервозно. Деца су се одучила од смеха. Много је жалости, много мука и патњи, много рушевина. Више од 1000 грађана су жртве бомбардовања. Стално бављење Битољчана по подрумима, који нису ни најмање хигијенски удешени, развија у великој мери опасне бољке, као фтизису и др. Мешавине по подрумима имају као последицу ширење заразних болести. Истина, српске и француске војне власти чине све могуће да побољшају ситуацију, али су њихова средстава врло ограничена у овој оријенталној вароши, одсеченој од света због бомбардовања од непријатеља који не поштује ратне законе. Зашто нису евакуисали становништво из Битоља? Пре свега, јер је врло тешко наћи још места за ових 20 хиљада несретника. Вароши, па и села у Македонији коју су окупирали савезници препуни су већ српских избеглица, па и грчких и македонских, из Бугарске и из Мале Азије. А затим, ови несретни људи се чврсто држе за једино добро које им је остало, за своју кућу, и ако је ова, у већини случајева, само рушевина. Они више воле и да погину, него ли да се иселе. А то је сасма разумљиво, такав је менталитет сиротона према којима судбина није никада била милостива.

Док се шетам по улицама и испитујем људе, Бугаро-Немци бомбардују периферију вароши. Али ево где почеше да шаљу велика зрна и сва друга и у центар. Звижде зрна и прелећу преко нас, да, овде, онде, доврше неку кућицу више и да угасе још који невини живот. Као неким чудом испразнише се улице, становници се сјурише у своје подруме, где ће их већ наћи загушљиви гасови. На педесет метара преда мнош сруши се од једном једна лепа зграда доста добро саграђена. Једно од 150 ударило је посред ње. Има већ и жртава. Деца су већ постала гомиле крвава меса. Шта су ова сирота деца учинила Виљему Хоенцолерну и Фердинанду Кобургу? Нека се причувају та двојица, да им историја не забележи надимак «децоубица»! Збиља, нашто и зашто ово бомбардовање једне небрањене вароши? Већ неколико пута сам констатовао, и ја сам лично, да у Битољу нема смештног ни скривеног ни једног топа. Да ли онда уживање у чињењу зла гони артилерце непријатељеве да уништава сироте грађане, који су већ толико препатили од рата?

Шта су Германо-Бугари починили од једне небрањене вароши.

Битољ, 9-X-17.

Ових лепих јесњих дана поново дођох у Битољ. Готово да човек и не позна више ову варош, која је негда била тако лепа у ведрој и насмејаној долини Драгора. Нема више ни једне, готово ни једне куће коју није оштетило зрно варвара. Зашто су се Бугаро-Немци тако огорчено окомили на ову небрањену варош коју, као такву, штите закони и конвенције рата? Зашто убијају, стотинама, сироте грађане (данас број мртвих и рањених прелази 1500)? Одговор је прост. Кад су освајачи увидели да им се дефинитивно измакао богати плен из шака, прошлог новембра, они сада хоће да се свете, и, како не могу да то постигну против својих противника, они, да би само чинили зло, упропашћују колико год више могу невино станов-

ништво, које никада неће бити бугарско. Хтедоше објаснити такво своје понашање неутралцима и Папи, који је тако милостив према њима, желећи да на тај начин избегну опште презирање, јер су осећали да ово пада тешко на њих. И измислише да су их њихови противници сами нагнали да овако третирају варош јер су, веле, поставили топове у њу. Али то је само једна лаж више на њихов рачун, и они сами то врло добро знају, пошто им је шпијунажа у Битољу радила са ретком смелошћу и великом тачношћу. Ја сам био десетину пута у бомбардованој вароши и прокрстарио сам је у свима правцима. Никад ниједног савезничког топа није било у центру вароши који су артилерци Виљема Хоенцолерна и Фердинанда Кобурга нарочито гађали, због чега ће им Историја оставити назив «децоубица». Да би могли одговорити непријатељевим батеријама, Савезници су били приморани пласирати батерије на периферији вароши. Германо-Бугари и то знају врло добро и могли су слати своја зрна у та места, а да и не дирну центар Батоља, ни жене, ни старце, ни децу. Како ће нам они објаснити убијања ових последњих, невиних грађана, загушљивим гасовима по подрумима? Да неће тврдити како мисле да гађају артилерце савезничке; који се налазе километрима далеко од места које стварно гађају, кад шаљу та паклена зрна са гасовима, забрањена свима конвенцијама које су и они потписали, усред вароши? А како да оперу срамоту што су упалили Битољ 17 августа 1917?

Тог дана су почели да бомбардују центар шрапнелима, око два часа по подне. У пет часова по подне, све су им батерије отвориле ватру на варош и нису престале све до 10 часова у вече. Тако су бацили више од 2000 зрна разних калибара и разних врста, а међу њима много упаљивих зрна. Ватра букну брзо на све стране, а јак ветар који је дувао тог дана брзо је разносио пожар. Није било могуће учинити ништа као помоћ, и ако су Срби, предвиђајући такав несретан случај, припремили пумпе против пожара, јер су Бугаро-Немци онемогућили сваку припомоћ засипљући

обилно упаљену зону својим шрапнелима и разоривши телеграфске и телефонске везе са суседним јединицама које би могле притрчати у помоћ. Цео свет је морао да се посакрива у подруме. Наравно да је било жртава: 8 лица је спаљено, 66 рањено пламеном, 22 лица побијено зрнима; а међу свим тим жртвама свега 4 војника који су нашли смрт у пламену спасавајући децу. У једној кући, старица, мати румунског професора Георги, и њена унука бише затрпане под рушевинама погођене куће.

Тада је 700 кућа пало као жртва пламена. Све се налазе у центру вароши, на десној страни од улице Краља Петра (идући ка Драгору), а ја могу потврдити да ниједан савезнички топ није био ни у близини тог краја. Али цео тај варварски акт није ни циљао на борбу против топова наших. То је била освета. Савезнички авијатичари надлетали су Прилеп и у тој вароши, из које је евакуисано становништво, обилно бомбардовали војне установе, тако да је, изгледа, погинуо и један генерал. Да би се осветили за ову чисто војничку акцију, Бугаро-Тевтони казнише невинне грађане битољске. Ја нисам присталица репресалија, које могу да погоде и неборце, али, гледајући овакве ужасе, питам се шта чекају Савезници и што не врате сличном мером варошима бугарским и немачким?

И поред свих мука и патњи, око 25.000 Битољчана нису напустили варош. Неколико хиљада их је после пожара отишло из Битоља, јер су остали без крова над главом. Други живе и даље, управо вегетирају и даље, у вароши која је бомбардована сваки дан. Десет месеци патње начинили су од њих филозофе. Удесили су како су могли свој живот по нездравим подрумима, где их вребају фтизија и заразне болести. Најсмелији су чак отпочели малу трговину и занимљиво је видети мале, пола порушене дућанчиће који су страдали и од бомбардовања и од пљачке Бугара, са њиховим искривљеним гвозденим капцима, дигнутим само у пола да би се што брже спустили чим буде почело бомбардовање.

Деца се играју улицама, али мирно и ђутке. Она су изгубила своју природну веселост од како им толико и толико малих другова свакодневно граби смрт, због убиствених машина оних који мисле за себе да су на челу «културе». Прилази ми један пријатељ. То је један Србин из Србије, чија се породица, жена и један диван малишан од 8 година настанила у Битољу бежећи од бомбардовања Београда. Питам за жену и дете: синоћ, са још 10 друге деце, убијен зрном непријатељским, на улици, у тренутку кад су се сви ти малишани, безбрижни, играли војника; мати умрла од туге за дететом. Док се ми разговарамо, зачу се добро познато зујање, а одмах за њим и детонације анти-авионских топова. Ево бугаро-германских авиона који врше свој уобичајени убиствени лет над мученичком вароши. Сасвим близу нас прште им бомбе, и после неколико минута проносе на носилама леш, сав крвав, мајке која ја била пошла да потражи у кантини «Енглеског потпорног фонда за Србе» млека за свог малог.

Да ли ће се Папа и извесни неутралци усудити да и даље бране ствар ових убица невиних створења?

Шта мисле о Бугарима становници освојених области.

Солун, 16-I-17

Ко се не сећа лудачке пропаганде коју су вршили Бугари у корист »потпуно бугарске Македоније»? Слушајући их, човек би рекао да нема становништва, које би било више бугарско од онога у долинама Вардара и Црне, око Охридског Језера итд. Да би том становништву помогли, управо да би «морално подржали», они из Софије послаше му комите из централне револуционарне организације, и основаше свуда школе и цркве бугарске. Ти мајстори рекламе сетили су се врло добро да европска публика, која тако мало познаје балканске свари, сматра веру

као критериум народности на Оријенту, што је уосталом, савршено нетачно.

Уз саучесништво Аустро-Угарске и, ваља нам и то признати, због грешака Споразума, Бугарска је успела, да привремено добије власт над целом Македонијом. Сада је један добар део те Македоније ослобођен испод ига Фердинанда Издајике и његових партизана, захваљујући храбрости савезничких трупа и хероизму српских војника. Сада је било од интереса испитати становнике ослобођене области и сондирати њихово мишљење, онакво какво је оно данас, о бугарском режиму, под којим су били готово пуну годину дана. У ствари, интензивна пропаганда бугарска упалила је код извесног броја Македонаца. Македонци уопште, пошто су издржали многобројне притиске и окупације и безбројна гоњења и мучења, данас желе само једну једину ствар: моћи живети на миру. Онај који им буде донео то добротинство биће добро дошао и успеће за десетак година да савршено асимиљује ово становништво у коме, поред Македонаца словенске расе, има Турака, Куцо-Влаха (Румуна), чистих Срба, близу бугарске границе правих Бугара, а близу морске обале Грка. Огромна већина македонског становништва је аморфна још увек: ње се врло мало тиче народност, само ако се пусти да мирно обрађује своја поља.

Да би сазнао садашња осећања овог тако разноводног елемента према Бугарима, обратио сам се сељанима и Битољчанима. Могло би ми се приметити, да ми ови људи неће признати своја права осећања, јер се боје још увек и лукави су, пошто су већ толико режима променили. Одговарам да су изјаве, које сам ја прикупио, дате сасвим спонтано и да тон којим су изречене не може преварити старог судског истраживача као што сам ја. У свему што су ми ти разни сељаци и грађани казали има само једна ствар која је лажна и није искрена код већине од њих: то је њихово име. Готово сва имена се свршавају на «ић»: «Ристић, Ђорђевић, Поповић, Атанасовић, Талевић», итд. Знам врло добро да су се сви ти још јуче звали: Ристов, Ђор-

Ђев, Попов, Атанасов, Талев», итд. и да ће се сутра звати, ако би некаквим чудом Мађедонијом загосподарили Турци или Грци: «Георгиадес, Папазоглу», итд. Био сам исто тако изненађен фактом да су се српски војници споразумевали без икаквих тешкоћа са мађедонским сељацима, док су се заробљеници споразумевали са тешком муком. Није ли то довољно, па да се закључи да су Мађедонци ближи Србима него ли Бугарима? И да ли да наведем још и слављење славе у Мађедонији, обичај који је чисто и искључиво српски? А шта да се каже о типу становника свих крајева, који су српски типови, типично српски, и немају ничег заједничког са азијатским типом Бугара? (ови последњи су у осталом и сами изјавили, у току овога рата, да нису Словени већ Туранци, браћа Турака и Мађара).

Ево неколико изјава, изабратих на дохват међу онима које имам у својим документима: Васиљ Ђорђевић из Живоње, 56 година, одговара на моје питање да ли су се становници боље осећали под Србима или под Бугарима овако: «Како да се боље осећамо под Бугарима, кад нам они узеше све, док Срби нису ништа дирнули!» Целиб Ибрахим, муслиман од 60 година, из истог села, рече: «Узели су ми моје волове и моје жито, па какво су ми веће зло Бугари могли учинити?!» Сотир Секуловић, виђенији човек из Битоља, који је био познати и активни бугарофил пре бугарске окупације, прича ми да су Срби, пред своје повлачење, раздали прогласе у којима су препоручили да сваки грађанин остане мирно у своме дому и гледа своја посла и, шта више, да су раздали становништву све оне намирнице које не могуће понети собом. «А кад упоредим то са бугарским повлачењем, ја знам шта треба да закључим!» Шалим Асан, Албанац муслиман, из Општреца, рече ми: «Они (Бугари) су нас упропастили. Све су нам одузели сем голе душе!» Ризван Реџеп, 42 године, из истог села, вели: «Ми смо као стадо оваца и морамо ићи за оним који дође да нас води. Ви (Срби) никад нам никаква зла не учинисте: а они (Бугари) узеше нам све што смо имали. Наравно да смо сретни што сте се вратили!»

Осећања овако изражена од неколико сведока, која сам навео, иста су у свег становништва у Македонији до сада ослобођеној. Бугари су у њој изгубили све симпатије које је још један извештај део земље и имао за њих. Они су данас омрзнути у толико више што су, кад су се већ једном дочекали господарства над земљом, похитали да затворе школе на селу, као и већину цркви, и то они који су у својој пропаганди толико истицали важност бугарске цркве и бугарске школе. Како се сада јасно увиђа да је све то била само маска, којом се хоће сакрити жеља за господарством и пљачком!

Шта причају Бугари заробљеници.

На српском фронту, 14-V-17.

Кратке вести по новинама обавестиле су Вас да је у Србији избила побуна. Бугари су опорекли тај факт. Било је од интереса испитати заробљене Бугаре, овде на фронту, и видети шта они знају о томе и да ли је у ствари било побуне. Савршеном једногласношћу, сви су заробљеници потврдили тај догађај. Ја сам Вам већ у кратко телеграфирао о садржини њихових изјава. Данас ћу да дам исцрпнији извештај и да дадем још детаља.

Побуна у Србији избила је око Лесковца, Сокобање и Врање. Неки заробљеници говоре о 25.000, други о 20.000 или 15.000 побуњеника. Поуздано је, да их је морало бити знатан број, јер су Бугари, да би угушили покрет, морали послати целу прву дивизију из Софије. Моји сведоци тврде да су побуњеници набавили пушке, па чак и митраљезе. Било је, веле, крвавих борби и губитци су са обе стране били знатни. Побуна је трајала два месеца и још и дан данас Бугари се боје да не избије опет, и непрестано шаљу трупе у поменуте крајеве. Угушивање побуне било је сурово и без сажаљења. Заробљеници веле да су њихове трупе том приликом починиле свирепства којима се не може наћи речи. Сви Срби из побуњених крајева који

су способни да носе оружје, депортирани су у Малу Азију. Веле да је тај факт, што хришћане шаљу међу муслимане, изазвао незадовољство код бугарског народа, јер, поред свега, Срби су православни као и Бугари. Али је софијска влада спровела ипак ту своју намеру, изјављујући да ће Срби код Турака бити «боље мучени». Неки заробљеници веле да је лично генерал Макензен наредио, да Србе депортирају у Малу Азију. Они веле и то да су прво биле послате немачке трупе да угуше побуну, али су њих побуњеници готово уништили. И тек по њиховом поразу, веле, дошла је прва дивизија из Софије.

Што се тиче побуне 21 пешадијског бугарског пука, по исказу мојих сведока заробљеника, она се десила марта месеца 1917. Пук се борио код Груништа и ту претрпео знатне губитке. Но ипак га је хтела бугарско-немачка врховна команда држати и даље у првом борбеном реду. Али људима је већ било доста ратовања и борби. Они се побуне и, пошто побију своје официре, растуре се. Одмах послаше за њима у гоњење и потеру немачке и бугарске трупе, које похваташе убрзо око 400 побуњеника. Мало по мало, затим, похваташе и остале, по разним местима. Само мало њих успело је да се придружи побуњеницима у Србији. Побуна је угушена на врло строг начин: 150 војника бише стрељани, а 800 других осуђени на тешке радове од 12 до 20 година.

У прошлим дописима говорио сам вам о резултатима моје анкете о поступању Бугара са македонским становништвом. Хтео сам сазнати шта ће заробљени Бугари причати о тој ствари. Њихове изјаве потпуно потврђују моје личне констатације и доказују да се Кобургови поданици нимало нису поправили у том погледу, те се и даље понашају варварски према сељацима који желе само да живе на миру; и то у пркос свима силовитим опорицањима које су Бугари у своје време противстављали мојим тврђењима.

Сви се сведоци слажу у томе да су сељаци у највећој беди. Узели су им све. Понеки пут су им и давали «расписке» али ове никада нису исплаћивали. У

селу Дуње, на пример, смртност деце и старца је ужасна и ови сиротани просто умиру од глади. Трупe немачке, веле, нарочито су мучиле становништво и нападале на женску чељад. На целом бугарском фронту, на Црној, узимају жене и децу да копају ровове другог борбеног реда, а ови су под пуном артилеријском ватром Савезника. Немачки команданти, специјалисти за тај посао, управљају овим радовима, које изрично забрањује Хашка Конвенција. Ових дана, у Бешишту, једно савезничко артилериско зрно, које је пало у сред радника, жена и деце, убило је две а ранило три жене. И бомбе са авиона нашле су своје жртве међу тим сељанима примораним на такве незаконите радове које показују чудну моралност оних који их наређују!

У овоме моменту, у Нишу се вежба извештач број младића од 16 и 17 година, које ће бацити у велику касапницу онај Фердинанд Кобург кога ће историја најстрожије осудити.

Заробљени Бугари исто тако признају да сада има у Бугарској много депортираних Срба из Србије. Они живе бедно, обучени у траље. Служе за најтеже радове по фабрикама и на железницама. Али срамна освета «балканских Пруса» није се окомила само на људе и младиће, него и на жене. Али, веле моји сведоци, жене изазивају сажаљење међу бугарским становништвом.

Заробљеници веле да врло често се не даје никаква исхрана онима који раде, под ватром, на бугарским утврђењима. Са времена на време смењују их другим «четама» жена и деце.

Ето шта причају Бугари заробљеници. Као што сам већ рекао, то је потпуна потврда свега што се до сада објавило по том предмету. Одиста, неутралне државе би могле интервенисати да спрече такве злочине!

Како се Бугари боре против непријатеља.

На српском фронту, 4-III-18.

У колико више напредујемо, у толико више налазимо доказа о варварском начину на који Бугари

ратују противу Срба који су, нема још ни четири године, тако снажно потпомогли Бугаре да победе Турке, данашње савезнике земље Фердинанда Кобурга, названог «Издајце». Архиве разних српских дивизија пуне су аутентичних аката на основу којих се може утврдити савршено презирање Бугара према свима законима и правилима рата. Објавићу овде два таква документа, која су ми саопштена у једном штабу.

1. Саслушање рађено у штабу Дринске Дивизије, 17 октобра 1916 године, А'БОБр. 3625.

Редов рововске батерије Дринске Дивизије, Велимир Ивановић, из Синошевића срез поцерски, округ подрински, стар 25 година, нежењен, изјавио је да је био 12 септембра 1916, заједно са командиром батерије, покојним мајором Владимиром Јовановићем, у пешачком рову на највишем вису Кајмакчалана. У 3 часа Бугари су почели да вичу «Ура» из свог рова, на 50 метара од поменутог српског, али се нису кретали.

»После извесног времена Бугари нападоше бомбама на наш ров и пређоше га. Мајор је био наредио да се отвори ватра против нападача. Ја остадох у рову са својим друговима, Цвејом Димитријевићем и Братиславом. У зору, наше трупе извршише против-напад на Бугаре који се повукоше нагло, прелазећи преко рова у коме смо били скривени под лешевима. Са времена на време придизали смо се да видимо шта се дешава, и тако видесмо језовите призоре. Бугари се бацаху на наше рањенике, дивљачки узвикујући: »Паре, Срби!» Рањени их мољаху да их не убију, говорећи им: «Оставите нам душу, а узмите све!» док су их Бугари пробадали ножевима, вичући непрекидно: «Паре, Срби!», или «Да ли је слатко француско млеко?!», или: »Ах, не, Србине!, нећеш стићи кући овим путем, иди путем којим си и оставио земљу!»

»Када су Бугари били коначно протерани, 15 септембра, наишли смо код њихових погинулих војника на чутурице пуне ракије. Било је врло много бугарских рањеника које смо тешком муком сакупили и нашли, јер су били мртви пијани.

«У рову десно од нашег нашли смо командира испробаданог ножевима и отворене трбушне дупље из које су покуљала црева. А око њега беше још 11 војника наших, страховито онакажених.

потп. *Велимир Ивановић*».

II. Саслушање, рађено у штабу 3 бат. 14 пеш. пука, 22 јануара 1917 године, АБОБр. 373.

Саслушање наредника Мате Ратковића, из Брезовице, срез дежевски, округ и редова Стојана Т. Марковића, из Срњића, срез расински, округ крушевачки, оба из 1. чете 3. бат. 14. п. пука:

Изјавили су:

да су 4 октобра 1916 године, били са редовом Анђелком Викторовићем у патроли која је имала за задатак да извиди има ли и колико Бугара на Каменитој Чуки. Када су подишли под сам врх Чуке, нашли су једног српског војника на земљи, са ашовчетом забоденим у груди, и то врхом окретим горе. Војник је претходно био рањен у леву плећку. Недалеко нашли су још једног српског војника, са забоденим српским ножем у лобању више левог ува. Пошто је леш био сав у крви, нису могли наћи других рана, али, судећи по положају руку, закључили су да је несретник био жив у моменту када су му заболи нож у главу. Када су се примакли највећој стени на Ћувику, наишли су на трећег српског војника, у седећем ставу, са пушком «на готово». Био је прво убијен, па му је после утапљена пушка на описани начин. Нису могли констатовати како је погинуо, јер су их Бугари већ били спазили и напали.

потп. *Мата Ратковић и Стојан Марковић*.

«Паре, Срби!» У том узвику се огледа сав менталитет овог словенизираног туранског народа без осећања. Њих је злато Централаца привезало за одговорне виновнике овог страховитог рата! Они су из материјалне користи изневерили своје савезнике од 1912 године! Да би украли оно мало пара из цепа несретних српских рањеника, они хладно убијају људе које

штите и закони и правила рата и сва права која је човечност прогласила светим! Каква разлика између оваквог понашања варварских хорди и поступања Срба који примају своје заробљенике речима «Брате!», делећи са њима свој хлеб! Међу савезницима Споразума још их увек има који у тајности остадоше бугарофили и који би хтели увек да изнесу разлику између бугарског народа и његове владе. Ово што објавих овде показује јасно да бугарски народ није ништа бољи од своје владе. Он има само онакву владу какву заслужује!

Бугари и заробљени српски војници.

Солун. 8-11-17.

У својим последњим дописима говорио сам Вам о неделима које су Бугари починили према грађанском становништву македонском. Данас ћу Вас занимати једном другом врстом повреде међународног права и ратних обичаја, повреде коју је учинила софијска влада: о потреби српских војника као бораца против своје рођене земље. То је једна повреда која је исто толико одвратна и гадна колико и убиство и депортације, јер, ако су ове последње страшне, моралне муке онога који, и против своје воље, и ако је остао одан својој земљи, бива приморан да се бори против своје браће нису ни у колико мање, него су много веће. Уосталом, изјава мога сведока објасниће боље но све речи злочин Фердинанда Кобурга и народа који му би поверен.

Редов Анђелко Ђ. Цветковић, из Драичке, округ призренски, из Србије, побегао је ту скоро из 45 бугарског пешадиског пука. Заробили су га близу Гиљана, за време повлачења. Случај је хтео да се сада предао команданту истог оног српског пука у коме је и раније служио. Ево његове изјаве:

«Рођен у Старој Србији, служио сам у 24 косовском пуку. У моменту када нам је Аустрија објавила рат, будем одређен у 1 пук, и са њиме сам учествовао у борбама на Церу, Дрини и код Београда и био

рањен. Када су нас Бугари напали, мој је пук оперисао код Цариброда, одржавајући везу са тимочком дивизијом на железничкој прузи Пирот—Цариброд. За време борбе код Гиљана заробише ме са још 800 другова. Арнаути су нас спровели за Прешево, а одатле преко Куманова, Криве Паланке, Ђуешева и Ђустендила. Крв ми се леди у жилама, када се само сетим оних бруталних призора и дивљаштава, кад смо били изложени, тих мрачних дана којих се одигравала судбина Србије, мукама од наших спроводника Арнаута. Они су кундачки убијали људе или пуцали у гомилу, само из дивљачког задовољства да виде како тече људска крв. Бугари и Арнаути су извршивали смртне казне на једном брежуљку сасвим близу Гиљана; ту су убили око 80 заробљеника из Старе Србије. Сва су села бивала пљачкана и предавана пламену, док су бесконачни низови старца, жена и деце, гоњени и јурени и мучени хордама бугаро-албанским, бежали са свих страна изгладнели и изнурени од хладноће и умора.

«Марта месеца, Бугари подвојише заробљенике из Старе и оне из Нове Србије и почеше вежбати ове друге. Обука је трајала два месеца. Поред наших моралних и материјалних мука које су нас давиле цело време нашег мрског ропства, претрпесмо још једну нову и гору муку; забранише нам да говоримо српски. За сваки преступ против овог срамног наређења измишљане су невероватно рафиниране казне. Говорише нам «Ви нисте Срби; нема више Срба, они су ишчезли са овог света!» По свршеној обуци послаше нас у гарнизоне по разним варошима, а после извесног времена, у пукове на фронт; ту сам само чекао прву прилику да се предам. Док сам био у првој линији у рову, једна сурова мисао није ме напуштала ни дању ни ноћу: да ми се не деси та несрећа да убијем свога брата, за кога сам знао да је у нашој војсци, или да он мене не убије. Добри Бог нас сачува од тога, и сада ми је једина срећа да нађем свог брата и да одмах, уз њега, понова ступим под нашу славну заставу и да се борим против најмрскијег и најсрамнијег непријатеља који је икада постојао!»

Ђорђе Јовановић, из околине Прилепа, из села Гостиражна, бивши војник 1 чете 1 батаљона 5 српског пешадиског пука, заробљен од Немаца 8-21 новембра 1915 између Кралева и Рашке, доцније узет у бугарску војску, прича готово исто што и Цветковић. Али он даје детаље и о животу у логорима где су наши заробљени војници. У логору у Хајнрихсгрину, нарочито било је четири под одсека ограђених бодљикавом жицом. У 300 барака било је смештено 66.000 заробљеника, који су служили за различите радове: сађење кромпира, обделавање поља у околини и оправку путева. Као храну добијали су сваки други дан један хлеб од килограма. Овај хлеб, врло горак, био је начињен од кромпира и струготине од дрва. Примали су и усољене рибе и, један пут у пола месеца, а често и на два месеца, нешто мало меса, а свакодневно бистру чорбу и пире. Крајем јула 1916 све Маћедонце послаше за Бугарску, свега 880. У Севљеву добише бугарску униформу и командант им рече «сада када су их Бугари ослободили, Маћедонци треба да пруже и своју помоћ општој ствари». Једно дванаестина њих примише одушевљено ове речи, док огромна већина, сви остали, оћута. Они су познавали вредност тог «ослобођења», па све и да нису били Срби пре несреће која је задесила краљевину Краља Петра него само србофили, то «ослобођење» би их начинило добрим српским родољубима. Првом приликом сви који су могли пребегоше српској војсци и ступише у њу. Има још сличних сведока, али два наведена примера су довољна да обавесте читаоца о радњама Бугара.

А међутим, добро је и потребно је још сада утврдити све повреде међународног права, које починише поданици Фердинанда Издајнице.

Последње бугарско-немачке повреде закона човечности.

Солун, 24-III-1917.

Последњи велики успеси Савезника из Споразума на западном фронту, као и успеси у Месопотамији, и

лепо напредовање француских трупа испред Битоља, довели су до очајног беснила трупе Фердинанда Издајнице и Виљема Хоенцолерна које се боре против Источне војске.

Још изодавна, може се рећи још одмах од почетка рата, они не поштују свету ознаку Црвеног Крста, А њихове унапред смишљене нападе крили су иза некаквих измишљених стратeгиских нужности, тако да су могли утицати чак и на јавно мњење код Савезника. Сада је њихово беснило учинило да потпуно забораве такве мере предострожности. Они бомбардују болнице тако отворено и тако слободно, да се више не може ни посумњати у прави циљ њихова бомбардовања. Не могу посумњати ни они неутралци, који су највише наклоњени да извињавају њихова недела.

Тако је, 12 марта 1917, једна права ескадра немачких авиона дошла да бомбардује: прво железничку станицу Вертекоп, па се после неки авиони одвојише да бацају бомбе на енглеске и француске болнице које су удаљене од поменуте железничке станице 2 колиметра.

Поуздано је да ће Бугаро-Немци покушати да изврдају, када час правике буде куцнуо, а можда још и пре, када се буде узбунило јавно мњење извесних неутралаца, којим још управљају Немци. Покушаће да оправдају свој подли атентат присуством воза који је пролазио на неколико стотина метара од погођених болница. «Ми смо хтели гађати воз и нисмо ми одговорни ако су наши авијатичари погрешно бацили бомбе», рећи ће они у своју извину. Шта више, навешће и то да авијатичари нису знали природу и врсту логора над којима су летели.

Српска војска хтела је да има чисти и јасан суд о стварности и истинитости таквих могућих извина, и послала ме је да извршим анкету на лицу места. Та је анкета дала следеће резултате:

1) Бомбардовање железничке станице у Вертекопу је апсолутно различито од бомбардовања болница које су од станице удаљене бар 2 километра.

2) Бомбардовање болница извршила су четири разна авиона који су се одвајали од ексадре која је надлетала станицу Вертекоп.

3) Авијатичари су бацили на болнице групу од по 5 до 6 бомби које су пуштали укупно, пошто су се претходно о месту пада уверили бацањем пробне бомбе.

4) Бачене бомбе нису биле велике које служе за разоравање отпорних објеката, него мале које служе за напад на живе циљеве. А да је циљ напада био воз, не би се служило малим него великим бомбама.

5) Раздаљине између бомбардованих места и железничке пруге су и сувише велике а да би се могле приписати грешкама у бацању, јер је ваздух био миран у моменту напада, што се види из велике близине рупа које су направиле бомбе бачене заједно.

6) Авијатичари су знали да се налазе над болницама, јер су ове опкољене ознакама црвеног крста које се потпуно јасно виде голим оком са 3000 метара, на којој су се висини кретали авиони приликом напада. Ја сам верификовао тај факт летећи на истој висини над гађаним болницама. Уосталом, непријатељ је морао знати какве логоре има под собом, јер је већ два пута нападао исте установе, 10 и 14 августа, против којих је напада Споразум уложио протест код Међународног Црвеног Крста.

Додајем, да нам је познато да су авиони бомбаша из «летеће ескадре» која стоји под непосредном командом Главног Штаба у Берлину и коју овај шаље, специјалним возом, на разне фронтове да на њима извршује одређене јој задатке од штаба. То су, дакле, врло извежбани авијатичари, који никако не могу грешити, нарочито кад је време мирно, у бацању бомби, у толико пре што су, пошто је воз био у кретању, могли сачекати његов излаз из зоне болница, ако им је одиста циљ напада био воз. Али њихов циљ је била болница. То је стручно истраживање доказало неопоривим доказима.

Бугаро-Немци су у последње време учинили још једно друго дивљаштво које је још веће но бомбардовање болница: ноћу између 16 и 17 марта гађали су небрањену варош Битољ зрнима са загушљивим гасовима! Они поуздано знају да у вароши нема ни једне војне установе нити утврђења, па ипак су у суровости

сада отерали тако далеко, да убијају жене и децу загушљивим гасовима! То је први пут да једна ратујућа страна спадне тако ниско по моралу! 62 лица било је убијено гасовима, а међу њима 23 жене и 31 дете. 61 жртва овог варварства, коме се не може наћи имена, још су у очајном стању.

Ах, треба видети сву ту невину дечицу, отворених уста као да зову своје мајке у помоћ, згрчених удова и изврнутих очију од болова! То су страшне визије које би требале да учине бесанима ноћи виновника овог рата и оваквих дивљаштава! И нека још и после рата бугарски целати претендују на њихову Мађедонију, па ћемо им показати фотографије те њихове «браће и сестара» које су побили на тако гнусан начин. За такве злочине, који они деле са својим господарима, Немцима, нема ни извињења ни опроштаја. Они их морају испаштати, мучећи се више него ли ове сироте и невине жртве њиховог варварства.

19 марта, Бугаро-Немци су поновили напад: 3 човека, 2 жене и 5 деце били су жртве њихових зрна са загушљивим гасовима.

Бугарски менталитет.

Солун, 9-III-1917.

У извесним круговима Споразума још и дан-данас постоји тенденција, да се утврди разлика између бугарске владе и бугарског народа. Док се прва осуђује са правом, дотле се за други траже олакшавне околности. «Бугарски народ није рђав. Он има изврсних особина, али је повучен на рђав пут људима без скрупула», веле ти, још увек потајни, бугарофили.

Али, у ствари, никада није било тачније изреке од оне да сваки народ има онакву владу какву заслужује. Догађаји последњих балканских ратова могли су отворити очи тим окорелим бугарофилима, који још верују у великодушна осећања поданика Фердинанда Издајице. У ствари, понашање Бугара, од јесени 1914, јасно је доказало да је народ те земље био потпуно

сагласан са својом владом и њеним намерама. Бугарским народ је имао само да натури своју вољу Влади те да се приме помирљиви предлози Србије у јесен 1914, предлози који су уступали Мађедонију готово до граница уговора из 1912 године, а под условом да Бугарска приђе Споразуму и пође против Турака. Али те услове одбише они из Софије, под изговором да неутралност земље не дозвољава чак ни дискусију о тим предлозима. А као одговор на те покушаје помирења, поданици Кобургови нападају на вардарски мост близу станице Струмице, напад приликом кога погинуше многобројни српски војници, у најкритичнијем моменту по њихову отаџбину. У то време Бугарска није још била у ратном стању са Србијом, и, да народ није у ствари био потпуно сагласан са својом владом, подигао би се неки глас да протестује против овог очевидног прекида неутралности на штету Срба. Али се ни један глас не диже међу новинама у краљевини, него баш на против сви се сложише у томе да честитају ову подвалу старом савезнику. Исти овакав маневар, само са много знатнијим снагама, понови се у месецу априлу 1915, а нико у земљи не рече ништа ни против њега, него новине, и оне владине као и опозиционе, продужише најбешње нападе против Срба и њихових Савезника. У ствари, још је тада целокупна Бугарска, и народ и влада, била придобивена златом из Берлина а официри Виљема Хоенцолерна су већ радили у Врховној Команди у Софији, која је само чекала погодан моменат, па да нападне на оне чију је снагу оценила као слабију према Тевтонима и њиховим вазалима.

Влада бугарска, у сагласности са народом, није се поводила ни за каквим племенитим осећањем, већ је ишла за политиком «највеће користи». Ти су људи, уосталом, неспособни да се даду водити осећањима. Њихови савезници, Немци, знају то врло добро, и велики немачки лист «Фосове Новине», под 7 јануаром о. г., признаје то следећим речима: «Већ у току последњих година, а пред овај садашњи рат, бугарски државници су изјавили у више згодних прилика да

Бугарин, ватрени родољуб, није подложен никаквом осећању. Један велики државник бугарски, упоређујући Беч и Петроград, овако се изразио: «За нас је добра тетка она која нам пружи већи колач». Од тога момента, та се истина није никако мењала. Видеће се јасно после рата да је Бугарин створен само за практичну политику и да му никаква сентименталност не смета».

Берлинске новине су тачно виделе. Бугарин, и онај из владе као и онај из народа, увек ће тражити добру тетку са већим колачем. Али јој он неће бити захвалан, он ће јој просто окренути леђа чим нађе другу неку тетку са још маснијим залогајем. Овог словенизараног Туранца руководи само жеља за добити, лакомство, жудња за грабљењем. Тако, сељак из те земље воли службу у војсци не зато што њоме сарађује на одбрани своје отаџбине, већ зато што уштеди своје грађанско одело за оно време док је у пуку.

У току овога рата имао сам више пута прилике да констатујем код човека из бугарског народа ово лакомство које у њему убија сва добра осећања. Тако су заробљеници, које су нам доводили за време борби око Битоља, готово сви тражили да их пошаљу у Француску. Упитани за узрок те жеље, одговараху наивно да се надају у Француској зарадити пара.

На Кајмакчалану Бугари убијаху српске рањене војнике уз узвик «Паре, Срби!» Да би добили оно злехудо мало пара од ових несретника, ти су људи повредили најсветија права човеченства!

Не, у маси, бугарски народ није бољи од своје владе. Свакако нема правила без изузетка. Поуздано је да има и међу њима људи чија су осећања узвишенија и који, вероватно, данас горко сажаљавају огромну грешку, и шта више, неопростиви злочин свога народа. Али они не дигоше свог гласа, а ако то и учинише, не учинише довољно енергично да би спречили извршење злочина.

На увиђавности је Савезника да, по рату, пронађу тих неколико ретких јагањаца међу хордом дивљих вукова. А бугарски народ, крив исто онолико

колико и његова влада, мора бити примерно кажњен. Нека се одбаци једном та лажна теза о разлици између бугарског народа и бугарске владе и нека се присети да неће више бити правде на свету, ако се обоје не казне без сажаљења. И нека се сети, да ће овај народ без осећања наградити само својом незахвалношћу онога који му буде великодушно опростио погрешке!

Један бугарски документ.

Солун, 2-VII-17.

Следећи документ, који овде копирам по оригиналном тексту, пао је у руке савезничке војске:

Штаб 17 пеш. пука
Доростолског
Бр. 40585
1-VI-1917 (Кала-тепе)

Командиру 15 чете,

Положај.

Према писменом наређењу Команданта I бригаде 9 дивизије, Бр. 3275 од 1917, а према писменом наређењу Бр. 11744 од 1917 штаба 9 дивизије, достављам Вам овим, господине поручнике, копију резиме-а акта Министарсва Војног Бр. 463 од 1917 на Ваше лично располагање, с тиме да га саопштите свима војницима поверене Вам чете.

(./. Копија приложена).

Командант потпуковник
потп. *Филипов*

Ађутант: потпоручник
(потпис нечитак)

Министарство Војно
Софија, 20 маја 1917.

Врло хитно!

Штабу Врховне Команде

Ћустендил.

Одговор на Бр. 28012 од 13 маја 1917. Према наређењу господина Министра Војног, извештава се

Штаб Врховне Команде да гласови, који су допрли до војника, о томе да су заробљеници и радници из Моравске Области, у току својих радова у пољима, узнемиравали и вређали и нападали мирно становништво, нису верни. По краљевини су кружиле такве измишљене вести, али је анкета утврдила да су ствари и сувише претериване. До сада се сазнало само за неке жалосне случајеве, а на име: 1) близу Карова; 2) у срезу Орханиском близу Новацени; 3) између Орханије и Мездре, у околини Векарела и Побитог Камика. (Сва се ова места налазе у Бугарској).

Министарство Војно и Министарство Унутрашњих Дела сазнали су само за те случајеве: све остало је измишљотина. У ствари, до доласка радника — регрута из Моравске Области, бегства српских заробљеника била су врло ретка и без предумишљаја. Она су се дешавала само онде где је надзор био недовољан, на пример; у комисијама за реквизиције, код резервних слагалишта Интендатуре и код приватних лица. Од како су дошли људи из Моравске Области, бегства су учестала. Ту скоро је Министарство Војно издало наређење Војној Инспекцији Моравске Области да гони и хвата бегунце. У том случају ухваћени се шаљу у Пасмакли и Широку Луку, где се кажњавају батинама, а затим се употребе на рад на путевима. Сада се тек издало телеграфско наређење, да се саопшти свима заробљеницима Србима, свима интернираним грађанским лицима и регрутима Моравске Области, да ће сви они који покушају бегство бити стрељани, њихова имања конфискована, а њихове породице послате у област Крџали, и њихове куће спаљене; другови оних који побегну биће кажњени истим мерама, ако на време не извести власти о намеравааном бегству.

Министарство Војно намерава исто тако да премести све заробљене Србе из прве и из шесте дивизијске области у трећу и четврту, смењујући их, у колико то буде било могуће, Русима и Румунима. Исто тако, издато је наређење да се сви Срби, који су радили код приватних лица, пошаљу понова у депо-е и да се, за време жетве и косидбе, употребе при при-

стаништима, железницама Дековил и за оправку путева. Сем тога, издато је наређење да се све грађанско бугарско становништво дуж старе српско-бугарске границе наоружа, а исто тако и становништво у унутрашњости, свуда где има заробљеника. Иста ће се мера предузети и у близини путева, којима се обично врше бегства.

Према свему томе, Министарство Војно моли Штаб Врховне Команде за наређење да се војници на фронту обавесте, да узнемиравајуће вести и по овоме предмету немају никаква основа.

Потписани: Генерал-мајор *Брадистилов*, шеф инспекције Министарства Војног, потпуковник *Димитријев*, шеф оперативног одељења Штаба Врховне Команде на фронту, потпуковник *Ангелов*, официр одржач везе са 9 дивизијом, поручник *Попов*, ађутант I бригаде 9 дивизије, поручник *Маницков*.

Овај званични бугарски докуменат, кога они из Софије не могу демантовати, као што то обично чине са свима публикацијама које им сметају, врло је занимљив јер доказује следеће:

- 1) Срби, војници заробљени и грађани интернирани, буне се у бугарској;
- 2) Бугарски војници на фронту узнемирени су таквим стањем ствари;
- 3) «Жалосни случајеви» су се десили на неколико места у Бугарској;
- 4) Ти су се «жалосни случајеви» десили баш нарочито по доласку радника-регрута из Моравске Области;
- 5) Силом су регрутовани Срби из крајева око Мораве;
- 6) Међу тим људима има велики број бегунаца;
- 7) Бегунце шаљу у Писмакли и Широку Луку, где их кажњавају телесним казнама и тешким радовима;
- 8) Породице тих несретника казне се тако нечовечним мерама, да је јасна намера непријатеља да уништи српско племе;
- 9) Прибегава се чак и принудном достављању;
- 10) Бугари се труде свима могућим силама да отежају живот заробљеним и интернираним Србима;

11) Оружају своје грађане, те да ови припомогну дело уништења Срба.

Немам потребе да дајем ма какве друге коментаре. Докуменат бугарског Министарства Војног чини сам собом довољно речиту оптужбу против оних који су га написали!

Један докуменат.

Солун, 11-VIII-17

Редов Петар Илић био је на предстражи пре месец дана. Пред зору један бугарски војник излази из рова и даје му знак да приђе. Илић је неповерљив, али му Бугарин привикне да има да преда једно писмо, да се заклео једном српском војнику да ће писмо предати на означену му адресу. Србин никако не верује и чека док онај не баци своју пошиљку и оде у ров, те да тек онда узме писмо.

Тако је пао у наше руке аутентичан документ који страховито оптужује Бугаре. Пре него што га овде објавим, рећи ћу да сам лично, на самом месту, извршио анкету, да бих се уверио да нам је писмо стигло збиља преко бугарског војника. Могу вам дакле потврдити да је ово што ћете читати збиља предао Петру Илићу један Кобургов војник. Извесна имена личности и места су изостављена из лако појмљивих разлога.

Планина..... 10. маја 1917.

Драги мој Чедо,

Ево ме у планини, мом жалосном стану. 28 априла сам побегао из бугарског затвора, у који су ме ставили пошто су ме заробили приликом побуне близу Курвин града, где смо се борили прво са немачком дивизијом — нас је побуњеника било 2500 — коју смо потукли и принудили на бегство. После тога нападоше нас две дивизије бугарске са много топова и митраљеза. Тада, у крвавој борби заробише ме са још другова, ставише у затвор, и осудише на вешање. Али у

току ноћи, Х нападе Прокупље, поби стражу и избави нас; и тако нас опет ево у планини. Бугари су били позвали све становништво од 17. до 65. године и узели га у војску. Одмах их шаљу на западни фронт. Послали су у Цариград сву децу од 12. до 16. година. Такви варварски поступци сурових Монгола изазвали су побуну. Мајке су прво, слушајући очајни крик своје деце, нападе камењем бугарске војнике, и тада отпочне побуна. Бугари дигоше многобројна вешала свуда и обесише много жена и деце. То је народ довело до очајања. Сви скочише и јуришаше на бугарска слагалишта, и тако жене и деца добавише оружје, прво у Прокупљу, а затим Лесковцу, Врањи, Лебанима, Власотинцима, Зајечару, Књажевцу, Пожаревцу и у свима селима која су Бугари окупирали.... Прво нас је напала једна немачка дивизија, коју потукосмо. Она изгуби 800 војника. Било је борби око Лебана, Прокупља и Лесковца. Упутили смо се били ка Нишу, где заузесмо слагалишта. Али се ту сударимо са две бугарске дивизије. Развише се крваве борбе у којима ми бисмо у почетку јачи, али Бугари гурају испред себе наше жене и нашу децу тако да бисмо морали пуцати на њих. Повукли смо се у планину све до Курвин града, где се развише огорчене и крваве борбе, у чијем току пристигну мађарска појачања која нас нападну са леђа. Ту ме, са још десеторицом другова, заробише, јер сам био одвећ изнурен. Осудили су нас на вешање, али док су се дизала вешала, један батаљон побуњеника упаде у Прокупље, поби стражу и избави нас. Можда нећу више бити у животу када ти будеш читао ово писмо, али побуне неће нестати, јер Бугари систематски раде на уништењу наше расе. 25 априла они су железницом спровели 8000 деце од 12 до 15 година за Цариград. Многа су деца успут искакала из воза и тако изгинула. Издали су наређење становништву да се сваки мора вакцинирати против богиња, али су место вакцине инокулирали људима болести. Када се за то са знало, од једног Чеха лекара, свет више не хтеде долазити и сви побегоше са децом у планину. Бугари тада отпочеше вешати становнике у Лесковцу, Власо-

тинцима, Лебанима и Нишу, натерујући свет да присуствује тим свирепствима. Обесили су за језик *црквењака* Јордана на сâм Ускрс, и тај несретник се страховито мучио док је умро. Било је ужасно видети како су обесили дванаест српских војника, који су заробљени на међедонском фронту. Читали су им смртну пресуду: «Ви сте издали вашу заставу и вашу браћу, те не можете бити ни лојални бугарски поданици». Кажи војницима да је боље да се убију него ли да се предају. Боље је и то него да их муче ови Черкези, јер они обесише и мучише све које заробише тамо доле.

Ето ти, драги мој Чедо, бледе слике онога што се дешава у Србији. Побуну није могуће ничим и никако угушити, и она се шири непрестано. Међу нама има и бугарских бегунаца из околине Видина и из Средачке Области.

Ово ће ти писмо предати један Бугарин, кога смо заробили и пустили пошто се заклео да ће га предати на солунском фронту. Он је био рањен и ми смо га превијали. Оздравео је, своју децу предао Х....

А сада, збогом, драги мој Чедо. Уверен сам да се више нећемо видети; нека ти ово писмо остане као успомена на наш стари, лепо заједнички живот који је сада завршен.... Очајни дани, сурова судбино, сирота отацбино! Рука ми дрхће, а срце ми се леди у грудима кад чујем стални плач и јадиковање деце, избегле у планину.

Збогом, Чедо! Збогом, брате!

Твој Х....

Наши листови објављују да је прелат бугарски, Стефан, послан к нама са мисијом да придобије потпору швајцарске владе за бугарске захтеве. Нека му наш Федерални Савет одговори тиме, што ће му показати ове писмо које је најсилнија оптужба против његових земљака!

Бугари у прегаженој Србији

На српском фронту, 15-X-17.

Бугари су тврдили пред светом да су крајеви око Тимока и Мораве у освојеној Србији, етнографски узевши бугарски. Непотребно је истицати лудост ове тврдње. Али они су њу хтели да користе да би свету објаснили свој злочин против човечности: насилно регрутовање за бугарску војску сиротих Срба из тих крајева, Срба које су слали на солунски фронт, да се тамо боре против своје рођене браће.

Сада сазнајемо из самих бугарских уста како тај грабљиви народ поступа са својом «браћом по раси» у освојеној земљи. Испитах ту скоро два бугарска заробљена војника, који су провели више од годину дана у крајевима око Неготина и Зајечара. Обојица имају извештај бољи положај у грађанству у нису прости селаци. Ево шта су ми они причали:

Гувернер Освојене Србије био је генерал Протогеров, човек суров и бесан. Он је издао наређење свима командантима да стрељају без икаква испита, све оне становнике који им буду изгледали сумњиви и да депортирају у Малу Азију све породице тако стрељаних грађана. Шта више, позван је све своје потчињене да му поткажу све оне који нису задовољни режимом, да би их могао депортирати. Оваквим мерама успео је да испразни земљу, јер, очигледно, Срби нису могли бити задовољни режимом терора који су им наметнули освајачи.

«Тиме је генерал оставио становништво на милост и немилост војничинама, чиме су се ови користили и побили много света да би пљачкали, свуда где год су могли што упљачкати. Убијали су без призрења и без разлике, и људе, и жене, и децу. Један од моја два сведока видео је на Рудној Глави (срез доње-милановачки, округ неготински) како су војници побили петнаестину жена и деце које бежу скупљене око једне куће. Када их је упитао за разлоге тих убиства, одговорише му да им је наређено да побију сва лица која сретну на путу. Ово се десило у месецу мају 1917,

а убице су из 9 пешачког бугарског пука. Командовали су им капетан Петар Мусаков и потпуручник Христо Васиљев. По убиствима запилише село.

У марту 1917 највише је света побијено у Бољевцу и Бору. Офицер који је командовао тим зверствима био је поручник Кочјев, из 9 пеш. пука. Да би подстакао ревност својих људи, тај поручник им обећао је да ће им платити 20.000 лева из пљачке коју буду придобили по селима. Али не одржа обећање, него им даде минималне суме. Незадовољни војници су свуда причали шта им се догодило и открили су, у исто време, факт да је Кочјев послао својој породици, у Плевну, 150.000 лева, колико је прикупио приликом својих пљачкашких експедиција.

Уосталом, све су војне власти гледале свим могућим начинима да дођу до пара и да се лично обогате. Оне су изнуђавале новац, пљачкале и убијале. Реквизиције нису никад биле плаћене, него би се, овда онда, давале сеоском кмету «расписке» које нису биле исплаћиване.

Да би имали што чешће прилике да се пљачком обогате, војници су се преоблачили у грађанско одело и ишли ноћу по селима, те крали и убијали. Затим су оптуживали некакве измишљене, комитске српске чете за та недела. Војне власти су тада, користећи се тим оптужбама, организовале убијање оптужујући становништво за побуну. Тако су у срезovima: кучевском и доње-милановачком војници бугарски извели један упад српских комита, а власти су одмах осудиле многе на смрт, «да би угушиле побуну». Убице су биле из пешачких пукова 9, 11 и 12; овим последњим командовао је пуковник Костов.

Начин рада био им је овакав: Војници прикупе све становнике «побуњеног» села и нареде им да собом понесу сав свој новац, јер ће их интенитрати у Бугарску. Кад сви буду тако готови за пут, војници их поубијају и опљачкају лешине до голе душе. Врло често би, после тих убистава, запалили село. Вреди забелижити и то, да је бугарска држава конфисковала, у своју корист, сва имања тако побијених, као и свих

депортираних људи. И држава и војска, дакле, хитно врше уништавање становништва и систематско пљачкање освојене земље. Изјаве мојих сведока Бугара од данас само су нова потврда факата која сам већ одавна изнео.

У месецу јулу, генерал Протогеров би смењен и на његово место дође пуковник Тасов. Бугари су регрутовали за своју војску све људе од 18. до 35. године. Тако, у кладовском срезу, где је један од мојих сведока пробавио извесно време, 170 људи узеше у војску Фердинанда Издајице. Један батаљон, образован од Срба, би послат у Ђумулчину, остале упутише у Бугарску.

Ето аутентичних обавештења која се врло рђаво слажу са оним што би сђфијска влада хтела да свет мисли о њој. А напротив, она се савршено поклапају са оним што смо досада сазнали о начину бугарског поступања према несретном становништву које држе привремено под својом влашћу. Овакво понашање «балканских Пруса,» како се радо називају Бугари, срам је за човечанство и требало би да оно изазове гнушање целог света. Али, гле, овај дуги рат одучио је неутралце од узбуђивања. Угаљ, шећер, брашно итд. више их се тичу него ли ове страховите патње једног народа. А ја сам, међутим, убеђен, да би енергичан протест неутралаца натерао те варваре да мало више воде рачуна о правилима савремене цивилизације, јер се тим људима без срца не може ни говорити о правилима најосновније човечности. Историја ће осудити ово одсуство храбрости!

Понашање Бугаро-Немаца у освојеној Србији.

Солун, 25-VIII-17.

Из дана у дан расту аутентична сведочанства о понашању освајача Србије. Данас ћу да репродукујем овде изјаву једног грчког лекара, који је био у српској служби као срески лекар грачанички, Др. Атанасиадеса. То је мирна и објективна изјава једног чо-

Аустро-бугаро-немачке повреде.

века од науке, који не прави од својих речи драме, но који прича мирно шта је све преживео.

«Ја сам грчки поданик, али сам био контрактурални српски лекар у грачаничком срезу, а становао сам у Приштини. Када се српска војска повукла из те вароши, ја сам у њој остао, рачунајући да ме непријатељ неће малтретирати, јер се тада Грчка није налазила у ратном стању са Централним Државама. 10 или 11 новембра 1915, око 2 часа по подне, у Приштину је ушла бугарска коњица, а одмах за њоме и немачка и аустриска пешадија. Првог дана нису вршили никаквог насиља, али већ другог дана војници навалише на затворене дућане, обише их, и дигоше све што су могли наћи, тако да се у њима више ни игле није могло наћи. Највише су пљачкали немачки војници. Пљачкали су и приватне куће, а нарочито оне где је било намирница у већој мери. Са зграда су дигли сву дрвенарију да наложе ватре. Првог дана, Немци су захтевали од општине једну малу количину намирница; дали су им све, сем 500 кила какао, 500 кила кафе и 1000 кила шећера. Затим су подигли своје захтеве и, кад су их и тог пута задовољили, затражише више од 100.000 кила кукуруза који је припадао округу и почеше да реквизирају силом. Давали су само реквизиционе бонове, у већини случајева неправилне и неисправне; врло често, на тим боновима писало је, на немачком језику: «Када се краљ Петар врати, платиће ти!» И такве су бонове давали људима који не знађаху ни једне речи немачке. То су радили Немци. Општинске одборнике су одмах интернирали. Командант места, неки Хартман, претио је да ће их све побити, ако му не набаве тражене намирнице. Немци су узели све кревете из болница, са којих су истерали тешко рањене војнике. Те су кревете послали у Аустрију. Што се мене лично тиче, узели су ми мог коња и 5 до 6 кола сена и дали ми за то реквизициони бон. Варош Приштина је одмах подељена на бугарски и аустро-немачки део, између којих је била граница река која протиче кроз варош. Затим су почели да интернирају становништво, а нарочито све-

штенике, од којих ни један не остаде. Турци, који пред долазак Бугаро-Немаца беху сретни и задовољни што им се приближују вароши савезници Турске, сад почеше жалити за Србима, јер никад не могадоше поверовати да ће Немци и Бугари тако поступати са њима. Један виђени Турчин, Х...., рече ми да жали за српским властима, јер ове никад нису поступале овако као Немци и Бугари. Оно што је Турке нарочито доводило до очајања било је понашање официра и војника према њиховим женама. Било је случајева да су се ови последњи затварали у собу са Туркињама, а мужеве њихове држали у суседној соби. Тада су их «служиле» жене, тако да су мужеви из суседне собе могли све лепо чути. Због тога су Турци убили неколико подофицира и официра немачких».

Д-р Атанасиадес напушта Приштину, иде за Крушевац и Свилајнац, а после за Београд. «У Београду сам остао 13 дана и добио дозволу да практикурам. И ту је било много трупа. Виђина кућа беху опљачкане и многобројни возови, пуни сваковрсних ствари, одлазили су за Аустро-Угарску и Немачку». Доктор се враћа у Свилајнац одакле га заступник команданта места, поручник Пантев, шаље за Ниш. Ту је Атанасиадес видео своје бугарске колеге и са њима разговарао. «Д-р Јеридас, пуковски лекар, исприча ми да је тај поручник Пантев наредио да се 24 заробљена српска војника доведу у један виноград и ту их лично он, својом руком, кундачки побио. Одвели су ме у Ниш и затворили ме до даљег владиног наређења. Разговарао сам са стражарем под мојим прозором. Он је био Маџедонац и рече ми да је Србин. Причао ми је да је много света побијено од интернираних у Бугарској. Знао је апсолутно поуздано да су убили два свештеника и два учитеља. Чуо сам да су Немци у Свилајнцу побили 34 лица, а да су у Крушевцу врло много сељака и сељанки вешали под изговором да су нападали на немачке војнике. Бугари су уништили све српске књиге. Депортирали су све свештенике и учитеље, и засновали бугарске школе са принудно обавезним курсевима бугар-

ског језика. У исто време отпочеле су депортације у маси у циљу уништења заосталог становништва».

Доктора су послали у Велико Трново, у Бугарску, као болничког лекара. Бугари су га у почетку третирали као заробљеника, а доцније му одредили злехуду платицу. «Близу Трнова има један заробљенички логор са 50 до 60 српских официра. Официре су хранили врло рђаво: пасуљ без меса, без масти и хлеб од кукуруза. Живе у кабинама висине 1.50 метар, врло влажним и увек пуним воде кад год пада киша или снег. Зато су сви и били болесни. Дају им месечно 75 лева без обзира на чин. Униформе су им потпуно похабане и пропале. Наморавају их да плаћају болничко лечење и тада им укину плату. Једнога дана, један потпоручник који је био у мојој болници тражио је да иде код зубног лекара, да му се плумбира зуб. Када је дошао код зубног лекара, овоме се не допаде што потпоручник носи кокарду на капи и стаде беснети. Официр не хтеде скинути свој знак, а зубни лекар га прво удари, па затим нареди војницима да га, чим падне ноћ, изведу на пут ван вароши. Када су војници довели потпоручника, у први мрак, на означено место, дантист, који се ту био прикрио у заседу са једним бугарским официром, искочи од једном и, пре но што би га војници могли спречити, удари ножем у леђа српског официра и побеже у мрак. Убод је допро до плућа. Војници, и сами збуњени толиким подлаштвом, пренесоше рањеника у болницу и известише команданта места, који не предузе ништа против зубног лекара».

Атанасиадес је остао 15 месеци у Бугарској, у којој је констатовао опште незадовољство међу становништвом и скупоћу намирница. Најзад смиловаше се и пустише га те оде у Ниш, где га опет затворише. «Био сам у ћелији са Х.... трговцем из Ниша и још једним Србином који ми изгледаше некакав имућан сељак. Они ми испричаше да су се Бугари одали систематском пљачкању и да непрестано прете грађанима интернирањем само да би изнудили новаца. Затворе људе и пуштају их само ако плате одређену уцену. Х.-а су тако уцењивали 5 или 6 пута, а овај последњи

пут је већ 23 дана у затвору (до дана када сам ја пошао из Ниша). Само у једном једином селу су тим начином Бугари узели 600.000 динара; то је село близу Ниша. Исто ми је потврдила и једна жена која је била стављена у затвор, а и муж јој је био затворен у неком другом месту.

Ето шта и како раде Бугари, ти исти Бугари који нам шаљу пропагаторе да нас придобију за своју рђаву ствар!

Бугари у окупираној Србији.

Солун, 14 III-17.

Члан 23 Хашке Конвенције каже: «Исто тако забрањено је ономе који води рат да приморава сународнике противничке стране да учествују у ратним операцијама управљеним противу њихове земље».

Бугари, који подражавају пример својих савезника Централца, наравно похиташе да погазе и овај ратни закон који је један од најприроднијих за сваког иоле савесног човека.

Већ одавна нам је познато да је влада Фердинанда Кобурга наредила регрутовање у освојеној Македонији. Становници ослобођених села су нам то испричали. Срећом по ове, Бугари немадоше довољно времена да заврше регрутацију потпуно. Савезничке трупе су стигле на време. Знамо за тај факт и из признања штампе, и то штампе непријатеља споразума. Тако «Маџарорсаг» од 28 априла 1916 вели: «Икдам», цариградски лист, потврђује вест да је бугарски посланик у Цариграду, Колушев, отишао у Софију по једној врло важној мисији. Његов пут стоји у вези са регрутацијом македонских поданика, коју је наредила бугарска влада. Како у Македонији постоји знатан број Турака (мухамеданаца), турска и бугарска влада се труде да по овом питању дођу у сагласност.»

«Мир», из Софије, под 31 августа 1916 објављује: «Младићи из 4 набора (класе) из Дојрана треба да се одазову позиву 5 идућег месеца, у Валандову. У дру-

гим окрузима окупираних територија младићи ће се сакупити у њиховим среским местима».

Већ је регрутација у Мађедонији била потпуно незаконито дело и потпуно у опреци са Хашком Конференцијом. Али су Бугари могли, захваљујући или управо користећи се до краја чврстим пријатељствима која имају још и дан данас у круговима Споразума, да наводе много олакшавних околности. Мађедонија је била под Србијом свега две године, а, по версијама из Софије, становништво је готово сам Бугарин. А такви аргументи пале код оних који су сачували слабости према поданицима Кобурговим, и ако су ови словенизирани Туранци извршили толика издајства!

Али зар ти окорели бугарофили могу да опросте својим балканским љубимцима факт регрутације младих људи и здравих старијих људи са територија старе српске државе, Србије? Да, ми данас знамо поуздано да су Бугари наредили регрутацију у крајевима око Мораве. Ти варвари хоће да ставе, са оружјем у руци, оца против сина и брата против брата! Може ли бити пакленијег злочина?

Влада из Соофије наићи ће одиста на врло јак отпор од стране несретних Срба који стењу под јармом непријатеља. Младићи и старци из моравских крајева никад неће пристати да пуцају на своју браћу, која иду да их ослободе. Али та непослушност, предвиђена са рачуном у Софији, даће изговора да се униште и савршено упропасте сви горди сељаци демократе, које мрзи Бугарин, јер је халапљив и без срца. Осудиће се на смрт бегунци и непокорни бунтовници лажном правдом.

Да ли ће се пустити да прође и ова гнусоба мирно и хладно? Зар неутралци неће осетити да је злочин присуствовати таквом сраму, а не дићи свој глас у енергичном протесту? Такво једно недело као ово које Бугари хоће да изврше у окупираној Србији заслужује своме виновнику изгнанство из човечанства. И неизбежна је дужност неутралаца да то и кажу у очи целатима Србије!

5

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. КОМЕНТАР ЗАКОНА О ИЗВРШЕЊУ ВАНЗАВОДСКИХ
САНКЦИЈА И МЕРА СА ОДАБРАНОМ СУДСКОМ ПРАКСОМ
И ПОДЗАКОНСКИМ АКТИМА: ПРЕМА СТАЊУ
ЗАКОНОДАВСТВА ОД 1. ЈАНУАРА 2024. ГОДИНЕ
Иван Д. Милић
Београд: Службени гласник, 2024.
2. ЗБИРКА СЕНТЕНЦИ ИЗ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА
И ГРАЂАНСКОГ ПРОЦЕСНОГ ПРАВА: КЊ. 6
Београд: Службени гласник, 2023.
3. ЗБИРКА СЕНТЕНЦИ ИЗ ГРАЂАНСКОГ ПРАВА
И ГРАЂАНСКОГ ПРОЦЕСНОГ ПРАВА: КЊ. 7
Београд: Службени гласник, 2024.
4. ДЕSET ПОРТРЕТА И ДЕSET РАЗГОВОРА:
КЊИГА ЗА ЧИТАЊЕ И СЛУШАЊЕ
Миливоје Павловић
Београд: Службени гласник, 2024.
5. МОСБРУГЕРОВИ
Моника Хелфер
Београд: Службени гласник, 2024.
6. У РАТУ С МОЗГОМ:
ВОДИЧ ЗА ОНЕ КОЈИ ПРЕВИШЕ РАЗМИШЉАЈУ
Хејли Морис
Београд: Лагуна, 2024.
7. ЉУБАВ, МЕДИЦИНА И ЧУДА
Берни Зигел
Београд: Лагуна, 2023.
8. ПОЉАК
Џ. М. Куци
Београд: Лагуна, 2024.
9. БИЛО ЈЕДНОМ У ЈУГОСЛАВИЈИ
Иван Ивањи
Београд: Лагуна, 2024.
10. ПОСВЕЋУЈЕМ ВАМ СВОЈУ ТИШИНУ
Марио Варгас Љоса
Београд: Лагуна, 2024.

11. ИДЕНТИТЕТСКЕ ПОЛИТИКЕ
Дејвид Пилгрим
Београд: Сlio, 2024.
12. АСТРОФОБИЈА
Саша Соколов
Нови Сад: Академска књига, 2024.
13. И ОСЛОБОДИ НАС СВЕГ ЗЛА
Сантјаго Ронкаљоло
Нови Сад: Академска књига, 2024.
14. СИЛАЗАК ДО БОГИЊЕ:
ЖЕНСКИ ПУТ ИНИЦИЈАЦИЈЕ
Силвија Бринтон Перера
Београд: Федон, 2023.
15. ЕЛЕНА ЗНА
Клаудија Пињеиро
Београд: Блум издаваштво, 2023.
16. ФОРМАЛНОСТ У КИЈЕВУ
Дмитриј Капителман
Београд: Блум издаваштво, 2023.
17. КАФЕ БЕЗ ИМЕНА
Роберт Зеталер
Београд: Booka, 2024.
18. МИКИ-ЛИКИ И НАЈЛЕПША ЖЕНА СВЕТА
Душан Радовић
Београд: Booka, 2024.
19. АУТОПСИЈА ДОСАДНЕ ЖЕНЕ
Мари-Рене Лавоа
Београд: Чигоја штампа, 2024.
20. МЕМОАРИ БЕЛИХ МЕДВЕДА
Јоко Тавада
Београд: Дерета, 2024.

21. САТНИ МЕХАНИЗАМ САМОЋЕ
Пол Хардинг
Београд: Дерета, 2024.
22. БАКТЕРИЈЕ: НЕПРИПОВЕДАЧКЕ ПРИЧЕ
Владан Јовановић
Нови Сад: Футура публикације, 2024.
23. АКМУДИ: НЕЉУДСКИ РОМАН
Виктор Јерофејев
Београд: Геопетика издаваштво, 2023.
24. ЂОРЂИЋ СЕ ВРАЋА
Горан Војновић
Београд: Геопетика издаваштво, 2023.
25. ФИЋФИРИЋИ
Марио Варгас Љоса
Београд: Геопетика издаваштво, 2024.
26. ФИЛОЗОФИЈА ЛАЖИ
Лаш Фр. Х. Свенсен
Београд: Геопетика издаваштво, 2024.
27. ЉУБАВ, ИТД.
Џулијан Барнс
Београд: Геопетика издаваштво, 2023.
28. РЕШЕТКЕ СЛОБОДЕ
Тамара Влаховић
Београд: Публик Практикум; Хармонија, 2024.
29. СУН ЦУОВО УМЕЋЕ РАТОВАЊА ЗА ЖЕНЕ
Кетрин Хуанг; А. Д. Розенберг
Београд: Публик Практикум; Хармонија, 2024.
30. У ПОТРАЗИ ЗА ФИБОНАЧИЈЕМ:
ПРИЧА О МАТЕМАТИЧКОМ ГЕНИЈУ
КОЈИ ЈЕ ПРОМЕНИО СВЕТ
Кит Девлин
Смедерево: Хеликс, 2024.

31. АСТРАГАЛ
Албертина Саразен
Београд: Имприматур, 2024.
32. ГОСПОДИН ТУРЕЛ
Ото Ф. Валтер
Лозница: Карпос, 2024.
33. ВЕЛИКА ВОДА
Живко Чинго
Београд: Контраст издаваштво, 2024.
34. СЕПТОЛОГИЈА. 1–2: ДРУГО ИМЕ
Јун Фосе
Београд: Трећи Трг; Сребрно дрво, 2023.
35. СЕПТОЛОГИЈА. 3–5: ЈА САМ НЕКО ДРУГИ
Јун Фосе
Београд: Трећи Трг; Сребрно дрво, 2023.
36. СЕПТОЛОГИЈА. 6–7: НОВО ИМЕ
Јун Фосе
Београд: Трећи Трг; Сребрно дрво, 2024.

ПРЕПОРУЧУЈЕМО

1. Мирјана Стефановић: **УВОД У СРПСКО ПРОСВЕТИТЕЉСТВО: ПРЕДГОВОР КАО ПОЕТИКА** / Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2024.

Преузето са сајта:

<http://www.ikzs.com/index.php?stranica=opis&knjiga=617>

Монографија, која се први пут појављује у српској књижевној науци, тематизује предговор у књизи српског просветитељства као облик имплицитне поетике. Својим предговором, који би према Женету био облик паратекста, српски писац јасно је артикулисао своје разумевање жанра свог дела, као и његову функцију. Већ у то време створио је предговором и аутореференцијални исказ; предговор тако постаје облик метатекста. Из тога се најјасније може видети како је грађанско доба српске књижевности створило жанрове који до данас живе: аутобиографија, мемоари, есеј, басна, комедија, еп, сатира, лирска песма, путопис итд. Ова књига тако постаје неопходан приручник за историчаре књижевности, свакако и за студенте. Показује величину српског просветитељства које је неопходна карика у традицијском ланцу, можда и центар поетике у коју се својим књижевним начелима уплићу и ранији и каснији опуси српских писаца.

Књига је ушла у ужи избор за награде „Ђорђе Јовановић” и „Димитрије Богдановић”.

2. Меша Селимовић: **МОСТ ОД РИЈЕЧИ** / Београд: Вулкан, 2023.

Преузето са сајта:

<https://www.vulkani.rs/domaci-autori/3265-most-od-rijeci>

Сва наша хтења започињу речју. Једном зачета – реч постаје неодложна – откида се од човека и гради мост између њега и света који га окружује. Тако даљине постају близине и тако свако од нас оставља траг на другој страни обале – у људима и у времену које нам је дато. Човек непрестано тежи тој другој обали покушавајући да премости разлике између себе и света, између унутрашњег и спољашњег, јер како је Иво Андрић записао у есеју *Мостови*: сва је наша нада с оне стране. И изговорене и прећутане речи одјек су човекове жеље да искорачи из себе и да се повеже са другима – напослетку, то је једини начин да се укотвимо у безвременост.

3. Кит Девлин: У ПОТРАЗИ ЗА ФИБОНАЧИЈЕМ: ПРИЧА О МАТЕМАТИЧКОМ ГЕНИЈУ КОЈИ ЈЕ ПРОМЕНИО СВЕТ / Смедерево: Хеликс, 2024.

Преузето са сајта:

https://www.heliks.rs/u_potrazi_za_fibonacijem.php

У потрази за Фибоначијем дело је једног од најутицајнијих светских популаризатора математике Кита Девлина о животу и заоставштини средњовековног математичара Леонарда из Пизе, познатијег као Фибоначи, чија књига *Liber abbaci* дословно утиче на животе свих нас. Мада чувен по Фибоначијевим бројевима – иако их, како се испоставило, није он открио – његов је највећи допринос у тумачењу математичких идеја које је умео да прикаже тако да их свако разуме.

Фибоначијева књига је увела 1202. савремену аритметику у Западни свет. Па ипак, Фибоначи је убрзо након своје смрти био заборављен, а истинско признање за то постигнуће добио је тек шездесетих година XX века. Леонардо из Пизе помогао је да Запад поново постане колевка науке, технологије и трговине али је, упркос томе, нестао с историјске позорнице. Ова је књига Девлинов покушај да поново открије тог заборављеног генија.

„Одлучио сам да у паузи између планираних предавања у Болоњи и Сијени на два дана скренем са руте и одем у Пизу како бих покушао да сазнам нешто о Леонарду Фибоначију, мистериозном математичару из XIII века који је очигледно одиграо кључну улогу у стварању савременог света, и чије сам математичке кораке, у једном важном смислу, пратио последњих двадесет година. Да ли је на располагању било довољно информација да се о њему напише књига? Нико други је није написао, па сам посумњао у то. С друге стране, постојање тог огромног јазу у историји науке значило је да је Фибоначи био најпознатији и најкомплетнији научник свих времена чија биографија никада није била написана. Желео сам да покушам. Нисам се интересовао као историчар, јер то нисам. Математичар сам. Оно што ме је највише заинтригирало у вези с Леонардом јесте та значајна сличност моје и његове математичке каријере. Осетио сам да смо сродне душе. Док сам се заклањао под кишобраном чекајући такси, кратко сам размишљао о томе како је моја математичка каријера била другачија од будућности коју сам замишљао далеке 1968, када сам завршио постдипломске студије на Лондонском универзитету и када сам се запутио на Бристолски универзитет како бих припремио докторат.

У то време, на самом почетку своје каријере, о Фибоначију сам једино знао да је он математичар који је открио чувени, по њему назван, Фибоначијев низ (није то урадио – нисам био у праву), за који сам знао да је дубоко повезан

са људском естетиком (није – нисам био у праву). Тек много касније открио сам да је он био један од најутицајнијих људи свих времена. И још, да његова величина није последица његових математичких открића – иако је без сумње био најспособнији математичар међу својим савременицима – већ његове моћи објашњавања. Био је способан да схвати математичке идеје које су у његово време биле нове и компликоване и учини их доступним широком слоју људи. Штавише, поседовао је инстинкт да то уради на начин који бисмо данашњим речником описали као 'добру маркетиншку стратегију'.

Док сам био млад дипломац, моји узорци нису били људи попут Леонарда Фибоначија, већ математичари који су дошли до значајних математичких открића – математички дивови који су живели ближе данашњици, као што су Леонард Ојлер, Карл Фридрих Гаус, Пјер де Ферма и Курт Гедел. Попут многих младих који изабери да постану математичари, сањао сам да се придружим низу највећих – тако што бих доказао важну теорему или решио тежак задатак који је деценијама мучио највеће умове. Неки од мојих савременика успели су у томе. Млади амерички математичар Пол Кoen, само неколико година старији од мене, решио је 1963. Канторов проблем континуума, загонетку која је више од 60 година упорно одолевала свима који су покушавали да је реше. Али као што је то случај с већином математичара, морао сам да се задовољим значајно мањим успесима.

Али успут сам, скоро игром случаја, открио још један таленат, можда мој истински позив: способност да обичним људима објасним често нејасне, сложене математичке идеје. Схватио сам да помоћу речи могу да оживим математику онима који нису баш упућени у тај предмет.”

Кит Девлин

4. Игор Рудан: **ЗАО ЗРАК: РАЗМИШЉАЊА О ЗДРАВЉУ И БОЛЕСТИ У 21. ВЕКУ** / Смедерево: Хеликс, 2024.

Преузето са сајта:

https://www.heliks.rs/zao_zrak.php

Са надахнућем приповедача и методичношћу научника др Игор Рудан бележи упечатљиве, поучне и предивно стилизоване приче о медицини, науци, историји и филозофији глобалног здравља. *Зао зрак* описује нека од кључних истраживања и продора у медицини, биохемији, генетици, неуронаукама и фармакологији. Такође нам пружа увид у радове и мотивацију многих научника који су добили Нобелову награду. Игор Рудан (рођен 1971. у Загребу), професор је на Универзитету у Единбургу, где је такође и директор Центра за глобална здравствена истраживања. Аутор је више од 500 научних радова, неколико научнопопуларних књига и документарне серије „Преживљавање” снимљене за Би-Би-Си.

5. Артур Шопенхауер: **О ПАТЊИ И БЕЗНАЧАЈНОСТИ ПОСТОЈАЊА** / Београд: Хоплит, 2023.

Преузето са сајта:

<https://www.knjizare-vulkan.rs/filozofija/209429-o-patnji-i-beznacajnosti-postojanja>

Артур Шопенхауер (1788–1860) је немачки филозоф, изразити представник песимизма. По њему, воља је основ свега што постоји, а чињеница да њене жудње није могуће задовољити, разлог су за патњу свега што живи у овом, најгорем од свих могућих светова. Најзначајнија дела: *Свет као воља и представа*, *О основама морала*, *Парерга и паралипомена*.

Артур Шопенхауер је написао мноштво краћих студија у прилог својој тврдњи да је живот сваког човека бескрајна патња коју тек повремено прекидају краткотрајна задовољства и досада. Избор есеја који је пред вама обухвата метафизичке, етичке, религијске и психолошке увиде у човекову судбину, схваћену као израз безличне воље која не мари за нашу индивидуалност, жељу за бесмртношћу и дубљи смисао нашег постојања.

6. Хилде Есби: **ПУСТОЛОВИНЕ СЕЋАЊА: ТАЈНЕ ПАМЋЕЊА И ЗАБОРАВА** / Лозница: Карпос, 2024.

Преузето са сајта:

https://karposbooks.rs/shop/novo/pustolovine-secanjatajne-pamcenja-i-zaborava-hilde-estbi-i-ilva-estbi/?_rstr_nocache=rstr221682ed0a173ba6

Неуропсихолог Илва Естби и њена сестра, публицисткиња и списатељица Хилде Естби, крећу у овој књизи у узбудљиву пустоловину сећања, која се протеже од открића памћења на нивоу неурона до модерног читања мисли помоћу машина за магнетну резонанцу. Књига говори о техникама памћења, лажним сећањима и забору, а ауторке разговарају са човеком који је у целости изгубио памћење, са младићем који је преживео терористички напад на острву Утеја, са десеторо ронилаца, четири шаховска велемајстора, са архитектама, мнемонистима, таксистима, криминалистичким истражитељем, оперским певачем, ауторком Лин Улман, добитником Нобелове награде Едвардом Мусером, климатологом Крисом Филдом, блогерком Идом Џексон, као и са њиховом сестром Тоње која се спрема да изведе падобрански скок како би открила шта се то дешава када нам живот пролети пред очима.

Можемо ли веровати својим сећањима? По чему се памћење деце разликује од сећања старијих људи? Како можемо поспешити учење? Како живети са трауматским сећањима, а како уопште живети без сећања? Ово су само нека од питања која истражују сестре, Хилде и Илва Естби. Књига *Пустоловине сећања* представља јединствену и незаборавну повест о памћењу,

која нам показује како мозак готово магично призива информације и оживљава минуле тренутке, и како сећања чине неопходну основу за нашу способност да замислимо будућност. Истовремено, она нам разоткрива да је памћење веома непоуздан пријатељ који следи властита правила, као и то да је нека сећања најбоље заборавити.

Илва Естби рођена је 1979. године у Норвешкој. Стекла је звање доктора наука из области неуропсихологије на Универзитету у Ослу, где је данас и запослена као предавач. Једна је од водећих норвешких стручњака на пољу проучавања памћења.

Хилде Естби је историчарка идеја, списатељица, новинарка и бивша уредница у неколико издавачких кућа. Као ауторка дебитовала је 2013. године романом *Лексикон чежње*, који је наишао на позитивне критике. Књига *Пустоловине сећања: тајне памћења и заорава*, коју је написала са својом сестром Илвом, преведена је на око 20 светских језика. Рођена је 1975. године.

7. Клод Стајнер: **ШКОЛОВАЊЕ СРЦА: УЧЕЊЕ ЕМОЦИОНАЛНЕ ПИСМЕНОСТИ** / Нови Сад: Психополис, 2007.

Преузето са сајта:

<https://psihopolis.edu.rs/knjiga/skolovanje-srca/>

Клод Стајнер се годинама бави психологијом емоција и развио је тренинг емоционалне писмености. Као један од најближих сарадника Ерика Берна битно је допринео развоју трансакционе анализе (два пута добио научну награду „Ерик Берна“). Стајнер у књизи разоткрива како људи економишу са примањем и давањем љубави, учи нас како да утичемо на емоционални развој других и на концу, како да нас тренинг емоционалне писмености учини бољим.

- Како спојити срце и мозак?
- Како вас тренинг емоционалне писмености чини бољим?
- Како школовати срце?
- Како људи економишу са давањем и примањем љубави?
- Где сте на скали емоционалне свесности?

Елејн Арон, ауторка књиге *Рањивост*

8. Иван Александрович Гончаров: **ОБИЧАН ДОГАЂАЈ** / Београд: Отворена књига, 2024.

Преузето са сајта:

<https://otvorenaknjiga.rs/shop/ruski-klasici/obican-dogadjaj/>

Двадесетогодишњем Александру досадио је живот под мајчиним окриљем, на плодном имању, у идиличној околини родног села. Гоњен неутаживом потребом да спозна свет, у потрази за „каријером и фортуном”, упутиће се за Петербург, а тамо ће наићи на све оно што није очекивао и на шта није навикао: хладан пријем, свакодневни рад, сивило зграда, и на Петра Иванича, свог стрица, хладног и прагматичног човека од каријере. Од првог тренутка њиховог сусрета, биће очигледно да су Александрова и Петрова животна филозофија у општој супротности. Младића почиње да фасцинира стричева фигура и обузима га низ недоумица: да ли су његови снови о песничкој слави и „искрени изливи” које толико цени заиста најважније вредности у животу, или је све то само „бесмислица” и „жуто цвеће”, како тврди његов стриц? И уме ли Петар Иванич да погреша?

Обичан догађај, први роман Ивана Гончарова, аутора чувеног *Обломова*, изазвао је праву пометњу у Русији 19. века. И поред невероватног успеха код ондашњих читалаца, конзервативна критика оштро је осудила привидно антиромантичарску поставку овог несвакидашњег романа.

Далеко испред времена Гончаров и овог пута залази у просторе модерног, па наизглед једноставну, линеарну причу о супротстављању двају принципа претвара у еклектично дело, у чијем се тону, час поетичном и благом, час реалистичном и хумористичном, огледа жив дух приповедача. За љубитеље *Обломова*, као и љубитеље класика, али и савремене књижевности, роман *Обичан догађај* представљаће драгоцен допринос читалачком искуству.

9. Сосеки Нацуме: **ЈА САМ МАЧАК** / Београд: Танеси, 2024.

Преузето са сајта:

<https://tanesi.co.rs/proizvod/ja-sam-macak-roman/>

Роман *Ја сам мачак*, комично ремек-дело јапанског класика Нацуме Сосекија (писан је између 1905. и 1906. године), представља сатиричан поглед на јапанско друштво, с акцентом на средњу класу, током Меиђи периода. Са оштром духовитошћу и саркастичном оштрицом, ово несвакидашње дело прати хировите авантуре удомљеног, поприлично лењивог мачка, који лута по комшилуку и првенствено посматра и изучава људе, с којима проводи много

више времена, уместо да је са другим мачкама. Коментарише превасходно све глупости и мане људског рода, ретко кад и врлине, почевши од свог мрзовољног домаћина Кушамија, учитеља енглеског језика, његове породице и бројних пријатеља, који му често долазе у посету, понекад и ненајављени.

Поред харизме писца „тешких” тема, особито својим раним делима представља се још један Сосеки – комичар силовите инспирације и бритке оштрице, и онда када је његов хумор саткан од fine ироније, као и онда када му је ближа беспошtedна сатира, покатак до отвореног цинизма и не увек у „политички коректном” маниру. Уместо анатома друштва и форензичара људског срца, нарочито у тој раној фази, јавља се Сосеки стилиста и приповедач, трансцендентан према реалности и сав предан бескрајним језичким игаријама и бравурама. Цео свој обимни опус писац ће произвести за само последњих десетак година живота, док хумор у атмосфери позоришта апсурда доминира првим романом *Ја сам мачак*, који би се могао назвати парадигмом његовог укупног стваралаштва.

„Ноншалантан низ анегдота и мудрарија, које је испричао мачак који нема ни име и који никада није уловио миша, и није добар ни за шта осим за посматрање људских бића у свакодневици...”

New Yorker

10. Кен Кизи: **ЛЕТ ИЗНАД КУКАВИЧЈЕГ ГНЕЗДА** / Београд: Вулкан издаваштво, 2023.

Преузето са сајта:

<https://www.vulkani.rs/beletristika/2639-let-iznad-kukavicjeg-gnezda>

Жестока, необуздана и крајње упечатљива књига која је оставила неизбрисиви траг у књижевности.

Поглавица Бромден, дугогодишњи пацијент за ког сви верују да је глувонем, приповеда причу о психијатријској установи коју води свемоћна главна сестра Ратчед, од које све пацијенте прожима језа и коју сви у болници беспоговорно слушају. Једног дана у тај застрашујући сиви свет стиже новајлија Макмарфи, ситни преварант слободног духа. Његова необуздана природа убрзо уништава свакодневну рутину болнице у којој су болесници на једној, а бездушна и хладна главна сестра на другој страни. Борба почиње – а победа је одраз моћи.

11. Јуси Адлер-Олсен: **НАТРИЈУМ-ХЛОРИД** / Београд: Вулкан издаваштво, 2023.

Преузето са сајта:

<https://www.vulkani.rs/beletristika/4584-natrijum-hlorid>

- Продато у више од 27 милиона примерака
- Дански и светски бестселер

УБИЈА ВЕЋ ТРИДЕСЕТ ГОДИНА.
НИКО НЕ МОЖЕ ДА ГА ЗАУСТАВИ.
СВЕ ДО САДА.

На свој шездесети рођендан, једна жена одузела је себи живот. Када случај заврши на столу детектива Карла Мерка, он сматра да нема везе са Сектором Q, копенхашким одељењем за истрагу старих случајева. Случај јесте трагедија, али узрок смрти изгледа сасвим јасно. Ипак, Маркус Јакобсен убеђен је да је у питању убиство, и да је повезано са једним нерешеним случајем из 1988. године.

Карл и тим из Сектора Q – Росе, Асад и Гордон – неодлучно почињу да истражују. Брзо откривају да је Маркус наишао на неки траг: сваке две године, у протекле три деценије, било је смрти са међусобним везама које се не могу игнорисати. Док залазе све дубље у истрагу, показује се да су те „несреће” заправо део злокобног убилачког плана. Убица пажљиво и прецизно бира жртве и време смрти, и већ тридесет година нико не може да га заустави. А стари случај прикрада се Карлу као змија отровница која је нањушила свој плен.

6

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ
УПРАВЕ ЗА МАЈ 2025. ГОДИНЕ**

1. СРБИ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ
Сима Ћирковић
Београд: Идеа; Глосаријум; Службени гласник, 1995.
2. НЕПОДНОШЉИВА ЛАКОЋА ПОСТОЈАЊА
Милан Кундера
Београд: Граматик, 2008.
3. ГРЧКИ МИТОВИ
Роберт Гревс
Београд: Фамилет, 2002.
4. ЕНЦИКЛОПЕДИЈА МРТВИХ
Данило Киш
Београд: Архипелаг, 2020.
5. СЕНКА ВЕТРА
Карлос Руис Сафон
Београд: Чаробна књига, 2005.
6. ЧАРОБЊАК ИЗ КРЕМЉА
Ђулијано да Емполи
Beograd: ВООКА, 2024.
7. KRALJ USA
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2024.
8. КРАЉЕВСТВО
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2020.
9. КО ЈЕ ОНА БИЛА
Тони Парсонс
Beograd: ВООКА, 2024.
10. МИ ПРОТИВ ВАС
Фредрик Бакман
Београд: Лагуна, 2021.

Редакција

Главни и одговорни уредник: Јелена Катана, в. д. начелника

Технички уредник: Јелена Васиљевић

Сарадници: Смиљана Павков
Иван Комаров
Лепосава Милановић
Гордан Горуновић
Дејан Станојловић
Радмила Тубин Михајловић
Оливера Кнежевић
Светлана Вулић Стојсављевић

Лектура: Јелена Васиљевић

Коректура: Иван Комаров

Компјутерска обрада: Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

Техничка подршка: Радинка Мићовић

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22–26